

Padomju ideoloģijas un propagandas izpaušmes Vissavienības akciju sabiedrības «Intūrists» Rīgas nodaļā¹ darbā ar latviešu trimdas tūristiem (1957 – 1985)

B. iur. Marta Starostina

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiāte

Darbs izstrādāts Dr. philol. Evas Eglājas-Kristsones vadībā

Pēc Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) okupācijas Latvija atradās aiz *dzelzs priekškara*. Lai nodrošinātu padomju okupācijas režīma stabilitāti, bija palēnām jāatjauno starptautiskie sakari, ko savukārt bija nepieciešams kontrolēt. Kontrolēti tūrisma sakari kļuva par propagandas izplatīšanas veidu. Reizē ar kontroles palīdzību mēģināja novērst padomju režīmu apdraudošu domu un ideju rašanos, padomju pilsoņiem nonākot saskarē ar citu valstu sabiedrību pārstāvjiem. Tādējādi PSRS tūrisms kļuva par ideoloģiskās audzināšanas un padomju propagandas līdzekli, bet tā organizācija notika centralizēti, pamatojoties uz Maskavā pieņemtajiem lēmumiem. Ārzemju tūrisms bija pilnīgā Padomju Savienības komunistiskās partijas (PSKP) kontrolē, īstenots saskaņā ar PSKP vadlīnijām².

PSRS tūrisma izmantoja, lai īstenotu izlūkošanu, aktīvo pretizlūkošanu, izplatītu propagandu un lai slēptu padomju režīma patiesos dzīves apstākļus. Latvijas kontekstā – īpaši slēpjot īstenību no Latvijas Republikas faktisko neatkarību piedzīvojušajiem trimdiniekiem, kuri, dzīvodami ārvalstīs, vēlējās atbraukt uz okupēto tēvzemi arī tāpēc, lai pārliecinātos par plašsaziņas līdzekļos paustā patiesumu. Okupētās Latvijas tūrisma organizēšanā vislielākā loma ārvalstu tūristu uzņemšanā un apkalpošanā bija Valsts drošības

¹ PSRS Ministru Padomes Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes *Intūrists* Rīgas nodaļā.

² LVA, PA-101 f., 29. apr., 111. l., 3. lp.

komitejas (VDK) piesegstruktūrai – Valsts akciju sabiedrībai (VAS) *Intūrists*³.

Darbā pētīti šīs iestādes īstenotie sarīkojumi trimdas latviešiem jeb PSRS terminoloģijā *tūristiem-emigrantiem*, kā arī pētīts jautājums, kā iestāde īstenoja VDK noteikto.

1959. gadā PSRS vēstniecības ārvalstīs saņēma slepenu pavēli pārtraukt bijušo padomju pilsoņu, tajā skaitā okupēto Baltijas valstu pilsoņu, repatriāciju un sākt izsniegt tiem tūristu vīzas īslaicīgam tēvzemes apmeklējumam⁴. Tāpēc vieni no pirmajiem *tūristiem-emigrantiem* bija nevis no PSRS otrās okupācijas bēgšie latvieši, bet gan, piemēram, 1905. gada revolucionāri, kas emigrējuši no Krievijas Impērijas, piemēram, Amerikas Latviešu strādnieku vienības marksisti, kā Kārlis Sermuks un Kārlis Dirba⁵, kuri kopā ar Lūciju Jēgeri atbrauca pēc VDK piesegstruktūras Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības (*Draudzības biedrības*) aicinājuma⁶, nodibinādami sakarus ar Mirdzu Ķempi, Jāni Sudrabkalnu, Annu Saksi, Annu Brodeli, Valdi Luksu, Ādolfu Talci un Žani Grīvu⁷, un kuri viesojās 1960. gada jūlijā arī Latvijas padomju rakstnieku savienības plēnumā kopā ar Jāni Artūru Leimani, Eduardu Mauriņu, Jāni Ešervaldu, Jēkabu (Džeku) Medni, Elzu Medni, Voldermāru Vilku, Antoneti Vilku, Jāni Fogeli un Eduardu Šēnbergu⁸. Pētījums aptver laiku kopš 1960. gada, kas kā hronoloģiskās robežas sākums izvēlēts, ievērojot 1959. gadā notikušo pavērsiena punktu un to, ka 1960. gadā pirmie latviešu trimdinieki dodas uz Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Dziesmu un deju svētkiem.

ASV Centrālās izlūkošanas pārvalde (CIP) šajā laikā īstenoja izlūkošanas operāciju *AEBALCONY*, kura *REDSKIN* ietvaros paredzēja CIP aģentus, kuri būtu ASV rezidenti ar baltiešu izcelsmi un kuru piesegs būtu tēvzemes apmeklēšana un radnieku satikšana, iesūtīt okupētajās Baltijas valstīs legālā tūrisma ietvaros, sagatavotus jebkurai politiskai diskusijai, gatavus oponentus padomju propagandai, izplatīt

³ *Latvijas Padomju enciklopēdija*, 5. sēj. 2. grāmata. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984, 570. lpp.

⁴ Lešinskis, Imants. "Kalpības gadi", *Laiks*, 1979, 12. janvāris.

⁵ "Pēc 50 gadiem dzimtajā pusē", *Cīņa*, 1959, 17. novembris.

⁶ "Amerikas ciemiņi Latvijā", *Dzimtenes Balss*, 1959, 10. novembris.

⁷ "Ar fotoaparātu pa Latviju", *Dzimtenes balss*, 1959, 13. novembris.

⁸ "Amerikas latvieši ciemos pie rakstniekiem", *Literatūra un Māksla*, 1960, 23. jūlijs.

literatūru un padomju režīmu graužošanas baumas, lai iegūtu operatīvu izlūkošanas informāciju, iegūtu uzticību un kontaktus ar režīma pretiniekiem⁹, kuru vēlāk izmantotu, piemēram, latviešu padomju atomenerģētikas un raķešu zinātnieku vervēšanai.¹⁰ Piemēram, tās ietvaros CIP aģents no Floridas ar segvārdu AEBALCONY/1¹¹ ieradās okupētajā Latvijā kā *tūrists-emigrants* no 1961. gada maija līdz jūnijam, nodibinot piecus kontaktus, kā arī ieguva samērā augsta padomju darbinieka uzticību tādā apjomā, ka tas nodeva CIP aģentam dokumentētas ziņas, par kuru izpaušanu draudētu ilgs cietumsods¹², vienlaikus aģents īsi iepriekš esot bijis sakaros ar Izraēlas dienestiem, atrodoties tajā pirms ierašanās PSRS.¹³

Pētījuma ietvaros izvirzīti vairāki mērķi: analizēt VAS *Intūrists* propagandas nostādnes un sadarbības metodes ar citām okupācijas iestādēm, aplūkot to, kā VDK normatīvi ietekmēja tūrisma jomu, kā arī noskaidrot to, cik VDK kontrolēts tūrisms spēja ietekmēt trimdas latviešu uzskatus, ieskicējot arī to, kā trimdas latvieši, kas bija līdzdalīgi propagandas sarīkojumos, vēlāk tos atspoguļoja savās atmiņās un kāds ir bijis viņu viedoklis par situāciju okupētajā Latvijā.

Apskata sagatavošanā izmantoti Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva (LVA) VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas, PSKP Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) PA-101. fonda materiāli par ārzemju tūrismu LPSR. Minētie dokumenti ir iepriekš maz

⁹ AEBALCONY, 0134-0000-5302, SR, Central Intelligence Agency 16 May 1960. Available: foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/1705143/AEBALCONY_0002.pdf

¹⁰ *Latvian REDSKIN programm – 1962*, Central Intelligence Agency. Available: foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/1705143/AEBALCONY_0007.pdf

¹¹ Kopā operācijā no 1960. gada līdz 1962. gadam kā CIP aģenti piedalījās vismaz seši latvieši ar segvārdiem AEBALCONY/1, AEBALCONY/4, kā arī Kalifornijā dzīvojošā AEBALCONY/5 ar savu vīru AEBALCONY/11

¹² AEBALCONY, SR2, 1962, AEBALCONY project renewal, Central Intelligence Agency, Available: foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/1705143/AEBALCONY_0003.pdf

¹³ Quarterly Report for Project AEBALCONY – Latvian Desk, SR/2-B-62-38, 19 January 1962. Central Intelligence Agency, Available: foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/1705143/AEBALCONY_0008.pdf

pētīti. Tāpat apskatā izmantotas atbilstošas zinātniskās publikācijas, literatūra, attiecīgā laika prese, bukleti un ceļveži, kā arī informācija, kas iegūta intervējot.

Fondā *PSRS MP Ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas nodaļa*¹⁴ VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas dokumenti veido nozīmīgu LVA PSRS Valsts Ārzemju tūrisma komitejas Rīgas nodaļas fonda kopumu, tie aptver *Intūrists* Rīgas nodaļas darbības laiku no 1957. gada 11. jūlija līdz 1985. gadam. Pastāvīgi glabājamo lietu aprakstā Nr. 1 ierakstītas 47 lietas. Pētījumā izmantotas lietas Nr. 1., 7., 8., 9., 14., 15., 16., 17., 25., 28., 29., 30., 31, kas raksturo *Intūrista* darbību. Proti, tās ir lietas, kas, pirmkārt, ietver *Intūrista* un PSRS Ministru padomes (MP) Ārzemju tūrisma pārvaldes pavēles un direktīvus norādījumus. Otrkārt, tā ir sarakste ar *Intūrista* pārvaldi par ārvalstu tūristu apkalpošanu LPSR. Treškārt, pētījumā izmantotas atskaites par informācijas-propagandas darbu Rīgas nodaļā ar ārvalstu tūristiem. Visbeidzot, izmantotas arī atskaites par ekskursiju organizēšanu ārvalstu tūristiem un informatīvi ziņojumi par ārvalstu tūristu uzņemšanu un apkalpošanu LPSR. Lietas aprakstā sistematizētas pēc hronoloģiski nominālā principa, dokumenti ir krievu valodā mašīnrakstā. *Intūrista* pārvaldes dokumentu kreisajā augšējā malā norādīts iestādes nosaukums, dokumenta nosūtīšanas datums, labajā augšējā stūrī norādīts adresāts, vidū norādīts dokumenta virsraksts, visi dokumenti satur dokumenta numerāciju un slepenības atzīmi, dokumentus noslēdz pārvaldes atbildīgās amatpersonas paraksts, kā arī norādīts tās personas uzvārds, kura parakstījusi dokumentu. LPSR MP dokumentiem labajā stūrī ir slepenības zīme, dokumenta izdošanas vieta, datums, dokumenta nosaukums, bet dokumenta beigās atrodas paraksts un zīmogs. Minētajam dokumentam trūkst vēsturiskās izziņas jeb vēsturiskā apraksta, nav nošķirtas arī atsevišķas *Intūrists* nodaļas un to darbība Rīgas nodaļā, kā rezultātā avotā sniegtā informācija nav pilnīga. Pieņemot, ka visas nodaļas bija veidotas pēc centrālās nodaļas parauga, var secināt, ka to pārvaldei vajadzētu būt identiskai Maskavas *Intūrista* nomenklatūrai.

¹⁴ LVA, 222. f., 1.apr., 1. l.

LKP CK fonds Nr. PA-101¹⁵ svarīgs ar to, ka *Intūrista* Rīgas nodaļa pildīja LKP CK pavēles, tādēļ esošā informācija nebūtu pilnīga bez šī fonda izpētes. Ievērojams, ka bijušā Partijas arhīva fondu numerācijai priekšā ir burti – PA. Dati ir kārtoti pēc strukturālā principa. Fondā ietilpst slepenā sarakste, LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas lietas, Partijas orgānu nodaļas lietas un citi dokumenti. Šie materiāli nav pilnīgi. Tās ir tikai atsevišķas norādes, kas papildina *Intūrista* dokumentāciju un ieskicē VDK darbību.

Nozīmīgākais ir LNA Personāla dokumentu valsts arhīva (PDVA) 282. fonds *Akciju sabiedrība Viesnīca „Latvija” Elizabetes (Kirova) iela 55, Rīga*, kas ietver ziņas par *Intūrista* personālu no 1959. gada 8. janvāra un kas šajā darbā nav pētīts.

Dokumentos sniegtā informācija ir apkopojama, salīdzināma ar literatūrā un liecībās minēto, tikai tad iespējams nonākt pie secinājumiem.

1. *Intūrista* struktūra un vispārējs raksturojums

Apzinoties iespējamās tūristu plūsmas apjomus un ar to saistītos jautājumus, PSKP CK secināja, ka ir lietderīgi veidot vienu iestādi, kas kontrolētu tūristu uzņemšanu, pārvietošanos un visus citus ar tūrismu saistītos uzdevumus. Tāpēc izveidoja PSRS mēroga iestādi – *Intūristu*, kam bija pieejama visa nepieciešamā infrastruktūra, lai kvalitatīvi uzņemtu ārzemju tūristus un kontrolētu viņus, kamēr tie atrodas PSRS teritorijā. *Intūrista* atbildības jomā ietilpa viss, kas saistīts ar ārzemju tūristu uzņemšanu kā, piemēram, braucieni no ārvalstīm organizēšana, darījumu sakaru uzturēšana ar ārvalstu tūrisma organizācijām un uzņēmumiem, visu ar ceļojumu saistīto dokumentu kārtošana. Lai sekmīgi pildītu savus pienākumus, tā strādāja kopā ar citām iestādēm kā LPSR VDK, tās piesegstruktūru LPSR Komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs (*Kultkom*), ar ko veidoja katrai tūristu grupai atbilstošas programmas¹⁶.

¹⁵ *Latvijas Valsts arhīva Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas fonds Nr. PA-101* (LVA, PA-101. f.).

¹⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 9. l., 2. lp.

Intūrists bija viena no lielākajām tūrisma organizācijām pasaulē.¹⁷ Lai labāk nodrošinātu ārzemju tūristu uzņemšanu un kontroli, tās nodaļas un aģentūras bija izveidotas visās lielākajās PSRS pilsētās, savukārt ārzemēs atradās daudzas *Intūrists* pārstāvniecības. Divdesmit astoņās pasaules valstīs bija izveidoti reklāmas un informācijas biroji. PSRS bija pieejami bukleti un ceļveži daudzās pasaules valodās.

Intūrists dibināts 1929. gadā Maskavā. Precīzas ziņas par VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas dibināšanas gadu atrast neizdevās. Dažādi avoti sniedz dažādas ziņas par *Intūrists* Rīgas nodaļas dibināšanu, piemēram, 1957. gada 2. februāris¹⁸, 1957. gads¹⁹ vai arī 1958. gads²⁰. Autore par *Intūrists* Rīgas nodaļas sākumu pieņem 1957. gadu.

Rīgas nodaļa tāpat, kā pārējās *Intūrists* nodaļas, bija pakļautas galvenajai pārvaldei Maskavā, PSKP CK un PSRS MP, pildot to direktīvas, plānus un pavēles. 1963. gada 8. augusta VAS *Intūrists* pārvaldes izziņā *Par Rietumu lielvalstu centieniem izmantot tūrisma kaitnieciskai darbībai un buržuāziskās ideoloģijas izplatīšanai PSRS*²¹ uzsvērts, ka *Intūrists* pārvalde, lai sagatavotos ārzemju tūristu uzņemšanai un apkalpošanai, darbojas salīdzinoši patstāvīgi, ar tiesībām pieņemt praktiskus lēmumus, tajos vadoties pēc PSKP CK un padomju valdības lēmumiem.

Līdz 1964. gadam *Intūrists* Rīgas nodaļa bija tieši pakļauta PSRS Ārējās tirdzniecības ministrijai, ar PSRS MP 1964. gada 22. augusta rīkojumu to pakļāva 1964. gada aprīlī izveidotajai PSRS Ārzemju tūrisma galvenajai pārvaldei,²² kuras uzdevumos ietilpa koordinēt visu ar ārzemju tūrisma saistīto iestāžu darbību PSRS teritorijā²³.

¹⁷ *Latvijas padomju enciklopēdija*, 4. sēj. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1983, 310. lpp.

¹⁸ LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 1. lp.

¹⁹ LVA, PA-101. f., 20. apr., 33. l., 72. lp.

²⁰ *Latvijas Padomju enciklopēdija*, 4.sēj. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1983, 310. lpp.

²¹ LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 1. lp.

²² LVA, 222. f., 1. apr., 1. l.

²³ Lepers, G. *Padomju ideoloģijas izpausmes darbā ar ārvalstu tūristiem Latvijas PSR 1957. – 1964. gads*, bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 17. lpp.

Visu tūrisma pārvaldi PSRS pārvaldīja ar PSKP CK un PSRS MP direktīvām, tās nosūtot padomju republiku PSKP filiālēm jeb to “partiju” CK un ministru padomēm.

“Tā kā partijas Centrālā Komiteja koncentrēja savās rokās varu Latvijā, tad savā darbībā *Intūrista* Rīgas nodaļa pakļāvās ne tikai Centrālai pārvaldei (turpmāk – pārvalde) Maskavā, bet arī pildīja Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas un LPSR Ministru Padomes rīkojumus un norādes.”²⁴

Tā, piemēram, 1966. gada 10. maija lēmums par sagatavošanos tūrisma sezonai tieši atsaucās uz PSKP CK un PSRS MP 1966. gada 18. aprīļa lēmumu par jaunās tūrisma sezonas sākšanos.²⁵ Pamatojoties uz šo pavēli, var secināt, ka galvenos lēmumus ar tūrisma attīstības sfēru pieņēma PSKP CK un PSRS MP, tālāk tos nodeva PSKP LKP CK un LPSR MP un *Intūrista* pārvaldei Maskavā. Savukārt tās, vadoties pēc šiem lēmumiem, tālāk tos nosūtīja, nosakot pienākumu šos rīkojumus izpildīt, VAS *Intūrists* Rīgas nodaļai un citām organizācijām un iestādēm, kas nodarbojās ar ārvalstu tūristu uzņemšanu.²⁶ *Intūrista* kā iestādes organizēšanā bija spēcīga Maskavas centrālās varas klātbūtne, bet šīs varas uzdevumus varēja sekmīgi īstenot, tikai radot reģionālas nodaļas, lai nodrošinātu izpildi *uz vietām*. Nodaļas nedrīkstēja patstāvīgi pieņemt būtiskus lēmumus, visi jautājumi bija jāaskaņo ar attiecīgajām augstākstāvošajām institūcijām, kā Maskavas *Intūrists*, VDK un PSKP republikāniskās CK²⁷.

Pārvaldīšanas process noritēja hierarhiski. Augstākās iestādes sūtīja pavēles, lēmumus un plānus, savukārt pakļautajām nodaļām bija jāziņo par paveikto ar izziņu, atskaišu un darba analīzes palīdzību.

“Jāatzīmē, ka vairums sarakstes bija noslepenota un vesta slepeno lietu lietvedībā.”²⁸

²⁴ *Okupācijas varu politika Latvijā 1939 – 1991*, dokumentu krājums, atbild. red. Elmārs Pelkaus. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, 1999, 590 lpp.

²⁵ LVA, PA-101 .f., 29. apr., 111. l., 13. lp.

²⁶ LVA, PA-101 .f., 29. apr., 111. l., 14. lp.

²⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 17. l., 27. lp.

²⁸ *Okupācijas varu politika Latvijā 1939 – 1991*, dokumentu krājums, atbild. red. Elmārs Pelkaus. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, 1999, 233. – 237. lpp.

levērojot to, ka dokumenti bija paredzēti tikai VDK un *Intūrista* darbiniekiem, tos glabāja un pārvaldāja pilnīgi slepeni,²⁹ ko apliecina 1966. gada 15. oktobra pārvaldes pavēle³⁰ *Intūristam* par regulāru atskaišu sniegšanu par paveikto ar ārzemju tūristiem.

Apkalpošana bija stingri reglamentēta un notika pēc iepriekš izstrādātiem valdības plāniem. Kā jau visās nozarēs PSRS izmantoja piecgades plānus: 1966. gadā PSKP XXIII kongress apstiprināja piecgades plānu, kurā paredzēti nemitīgi uzlabojumi tūrisma jomā PSRS,³¹ ārēji formāli uzsverot, ka

„būtiski svarīgi ir panākt, lai darbaļaužu apziņā nostiprinātos padomju patriotisma un sociālistiskā internacionālisma idejas, lai ikviens cilvēks būtu pašaieliedzīgi uzticīgs padomju dzimtenei, Komunistiskajai partijai, komunisma lietai.”³²

Iepazīstoties ar *Intūrista* plānu laika periodam no 1966. līdz 1970. gadam³³, var konstatēt, cik apjomīgs un daudzpusīgs darbs bija iecerēts, lai nodrošinātu ārzemju tūristu apkalpošanas kontroli. Plānus veidoja konkrētiem gadiem un noteiktām mērķgrupām. Ņemot vērā Latvijas laika apstākļus, galvenie darbi bija saistīti ar sagatavošanos tūrisma sezonai, kas noritēja vasaras mēnešos. Retos gadījumos daži tūristi ieradās Latvijā arī citos gadalaikos. Tas, kā gatavojās attiecīgā gada tūrisma sezonai, redzams arī sapulču protokolos. Tā 1966. gada februārī notika sapulce, kurā piedalījās pārvalde un citas iestādes un kurā uzklusēja ziņojumus par sagatavošanos 1966. gada tūrisma sezonai, kā arī lēma par termiņiem nepieciešamo uzdevumu veikšanai. Jautājumi par attiecīgā gada tūrisma sezonu bija izskatīti arī vēlāk 1966. gada 18. aprīlī un 10. maijā LKP CK un LPSR MP.³⁴

Lai nodrošinātu augstāku tūristu kontroles līmeni, *Intūrists* noteica tūristu klasifikāciju atbilstoši dažādiem parametriem, piemēram, atbilstoši vecumam un valstij, no kurienes ieradās. Iestādes darbība bija orientēta ne tikai uz tūristiem no valstīm ar jaukta tipa

²⁹ Lepers, G. *Padomju ideoloģijas izpaušmes darbā ar ārvalstu tūristiem Latvijas PSR 1957. – 1964. gads*, bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 20. lpp.

³⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 15. l., 73. lp.

³¹ “Tūrisms”, *Padomju Jaunatne*, Nr. 54, 1966, 18. marts, 4. lpp.

³² Turpat.

³³ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l. 71. lp.

³⁴ LVA, PA-101. f., 29. apr., 111. l., 3. – 6. lp.

tirgus ekonomiku jeb *kapitālistiskām* valstīm, bet arī uz tūristiem no *sociālisma nomettes* valstīm jeb PSRS satelītvalstīm un valstīm, kuras bija neatkarīgas no PSRS, taču ar marksistisku vadošo ideoloģiju.³⁵ Katru grupu dalīja sīkāk. Tā no *kapitālistiskām valstīm* vēl izšķīra *tūristus-emigrantus*, kuru ietekmēšanai nereti veidoja īpašus sarīkojumus, piemēram, *nacionālus svētkus* kādā ārēji sakoptā sovhozā vai kolhozā vai organizētas individuālas tikšanās.³⁶ Šādā veidā rīkojās, lai ar individuālas pieejas palīdzību varētu vieglāk veikt ideoloģisku ietekmēšanu un aktīvās pretizlūkošanas darbu. Darbu ar tūristiem no šādām jaukta tipa tirgus ekonomikas valstīm – Amerikas Savienotās Valstis (ASV), Anglijas, Izraēlas, Vācijas Federatīvās Republikas (VFR) –, kā arī dažām no PSRS satelītvalstīm, kā Čehoslovākijas Sociālistiskās Republikas, Ungārijas Tautas Republikas, Polijas Tautas Republikas, un no PSRS neatkarīgās totalitārās Rumānijas noteica šādam nolūkam izdotas instrukcijas.³⁷

1966. gadā LKP CK organizēja apspriedi, kurā piedalījās visas ar ārvalstu tūristu uzņemšanu saistītās iestādes, tajā skaitā ministrijas, VDK piesegstruktūras, kā *Draudzības biedrība*. Apspriedes rezultātā izvirzīti šādi oficiāli uzdevumi: tūristu uzņemšanas un apkalpošanas kvalitātes pilnveidošana un padomju tautas sasniegumu propagandas pastiprināšana.³⁸

Intūrista Rīgas nodaļas pienākumu lokā ietilpa uzņemt un apkalpot ārzemju tūristus, kontrolēt viņu pārvietošanos, fiksēt un kontrolēt izteiktos viedokļos, un mazināt ārvalstu ideoloģijas iespaidu. Par spīti tam, ka nemitīgi veica dažādus tūristu apkalpošanas pilnveides darbus, tomēr pakalpojumu kvalitāte nebija augsta.³⁹ Lai uzlabotu iespaidu par tūrisma iespējām un reizē diskreditētu un samazinātu ārvalstu tūristu pretenzijas, ka daudzas Latvijas pilsētas ir slēgtas apskatei, notika jaunu apdzīvoto vietu un apskates objektu iekļaušana tūrisma sarakstos. Piemēram, 1961. gada 14. janvārī Rīgas nodaļa informē, ka sagatavo visu, lai varētu iekļaut Siguldu *Intūrista* maršrutā, braucot turp un atpakaļ *Intūrista* autobusā bez apstāšanās,

³⁵ LVA, 222. f., 1. apr., 7. l., 9. lp.

³⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 29. lp.

³⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 16. l., 15. lp.

³⁸ LVA, PA-101. f., 29. apr., 111. l., 3. – 6. lp.

³⁹ LVA, PA-101. f., 29. apr., 111. l., 3. – 6. lp.

un tādējādi iegūt piecas līdz sešas stundas *racionāli izmantota* laika, ko citādi neracionāli Rīgā tūristi pavadītu *patstāvīgās pastaigās*,⁴⁰ lūdzot LPSR VDK ģenerālmajoriem Jānim Vēverim iekļaut Siguldu *Intūrista* maršrutā LPSR.⁴¹ Tomēr tikai 1970. gadā mazpilsēta Sigulda kļuva par ievērojamu tūristu apskates vietu.⁴² Ārvalstu tūristu apskatei vietu un objektu saraksta paplašināšana notika arī ar mērķi plašāk iepazīstināt ārvalstniekus ar īpaši propagandai konstruētu Padomju Savienības “realitāti”⁴³, jo sākumā tūristiem bija atvērta tikai Rīga⁴⁴, vēlāk atvēra arī Rīgas Jūrmalu, Ventspili⁴⁵, Salaspili, apsvēra Ainažu atvēršanu⁴⁶. Neskatoties uz minēto tendenci, vairums apdzīvoto vietu un apskates objektu nebija ārvalstniekiem pieejami, būtiski ierobežojot tūristu kustību.

Padomju Savienībā tūrismu gluži kā ikvienu citu jomu pakļāva stingrai valsts kontrolei. Ievērojot to, ka šī joma bija saistīta ar iespējamiem draudiem padomju režīmam, jo padomju pilsoņu saskare ar tūristiem varēja rezultēties ar PSKP nevēlamu ideju apgūšanu un tūrismu varēja izmantot kā piesegu citu valstu izlūkdienestu darbībai, *Intūrists* faktiski bija veidots kā PSRS mēroga VDK piesegstruktūra jeb izkārtne, lai tūrisma jomu atklāti neapkalpotu slepenais dienests. LPSR VDK bija tikai formāli pakļauta LPSR MP.⁴⁷ Faktiski tā, tāpat kā PSRS VDK, bija veidota no vairākām struktūrām – valsts drošības institūcijas, robežsardzes karaspēka, valdības sakaru karaspēka, pretizlūkošanas institūcijas un zinātniski pētnieciskas iestādes⁴⁸. Kā sazarota represīvā

⁴⁰ Rozīte, Maija, *Pilsētas tūrisms, tā attīstība un telpiskās izpausmes Rīgā*, promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1999, 61. lpp.

⁴¹ LVA, 222. f., 1. apr., 10. l. Skat. arī Rozīte, Maija, *Pilsētas tūrisms, tā attīstība un telpiskās izpausmes Rīgā*, promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1999, 61.

lpp.; *Латвийская ССР. Туристская схема*. Москва: Главное управление геодезии и картографии государственного геологического комитета СССР, 1963.

⁴² Rozīte, Maija, *Pilsētas tūrisms, tā attīstība un telpiskās izpausmes Rīgā*, promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1999, 61. lpp.

⁴³ LVA, 222. f., 1. apr., 10. l., 3. lp.

⁴⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 7. lp.

⁴⁵ LVA, 222. f., 1. apr., 14. l., 40. lp.

⁴⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 14. l., 71. lp.

⁴⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 14. l., 71. lp.

⁴⁸ Skat. Кокурин А. И., Петров Н. В. *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-МВД-КГБ. 1917-1991: Справочник* / Ред. Р. Г. Пихоя. - М.: Международный фонд Демократия (МФД). Фонд Александра Н. Яковлева, 2003. с. 687. – 732.

struktūra, tā bija pakļauta PSKP CK, arī LPSR VDK bija pakļauta LKP CK. *Intūrista* sazobe ar VDK aplūkojama saistībā ar vismaz piecām VDK struktūrvienībām: otrā galvenā jeb iekšējās drošības un pretizlūkošanas pārvalde; ceturtā pārvalde, kas līdz 1960. gadam bija atbildīga par cīņu ar *pretpadomju elementiem*, 1967. gadā tādas funkcijas kā cīņu ar *pretpadomju elementiem* pārņēma piektā pārvalde; četrpadsmitā pārvalde, kas bija atbildīga par personiskās veselības aizsardzību ne vien vietējai varai, bet arī iebraucējiem; piecpadsmitā pārvalde, kas atbildēja par aizsargājamo objektu nodrošināšanu.⁴⁹ Tomēr *Intūrista* darba nozīme skatāma vēl plašāk, faktiski saistībā ar galvenajām VDK funkcijām – ārējo izlūkošanu, pretizlūkošanu, operatīvo izlūkošanu, PSRS ārējo robežu aizsardzību, cīņu ar nacionālismu un opozīciju – un tādiem uzdevumiem kā PSKP CK un citu augstāko valsts varas īstenotāju darbībai nepieciešamās informācijas, kas skāra valsts drošību un aizsardzību, nodrošināšanu. Ievērojot izveidoto atskaišu sniegšanas sistēmu, kur PSRS VDK sniedza atskaites par savu darbu PSKP CK, bet republikāniskās VDK struktūras, tai skaitā LPSR VDK – atbilstoši republikāniskajai PSKP struktūrai, tas ir, LKP CK, arī *Intūristam* bija jāiesniedz atskaites VDK, kas kontrolēja tās darbību, padotības kārtībā gan par materiālās bāzes izmantošanu, gan par paveikto ar tūristiem.⁵⁰

VDK rūpējās par to, lai tūristus aktīvās pretizlūkošanas un *ideoloģiskās diversijas* izstrāžu ietvaros “apstrādātu” ar propagandu, it kā iepazīstoties ar *padomju dzīves īstenību*, novēršot nevēlamu objektu ieraudzīšanu un patiesas informācijas uzzināšanu. Lai to panāktu, tieši VDK noteica *Intūristam* atļauto un aizliegto maršrutu plānus un apskates objektu sarakstu.⁵¹ Tāpat VDK noteica sarīkojumu kopumu, kas jāīsteno, apkalpojot tūristus, un kas organizējami *īpašajā periodā*. Ievērojot to, ka *īpašais periods* nav konkretizēts⁵² un ka iztrūkst pielikumu, nav iespējams dokumentāli noskaidrot noteikto sarīkojumu saturu.

⁴⁹ Skat. *Ibidem*.

⁵⁰ Ноллендорфс, Валтерс. *Латвия под властью Советского Союза и Национал-социалистической Германии. 1940 – 1991*, пер. М. Зиёминьш. Рига: Музей оккупации Латвии, С. 101.

⁵¹ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 14. lp.

⁵² LVA, 222. f., 1. apr., 11. l., 16. lp.

Tūristu “apstrādi” veica labi apmācīti gidi, kuru darba pienākumos bez ekskursiju vadīšanas un materiālo resursu nodrošināšanas ietilpa arī propagandas darbs, tostarp izceļot un slavējot PSRS labākos aspektus. Lai nodrošinātu un pilnveidotu nepieciešamās gidu prasmes, bija organizēti attiecīgi semināri, kur apsprieda gidu lomu *buržuāzisko ideoloģiju* novēršanā, pilnveidoja gidu tulkošanas prasmes, sprieda par *sabiedrisko organizāciju* iesaistīšanu ekskursiju un apkalpošanas sfērā, sniedza mācību par metodiska darba veikšanu *Intūrists* nodaļās un aģentūrās.⁵³ Gidu apmācību veica vecākie gidi-tulki, kas jau bija pierādījuši savu prasmi veikt politisko aģitāciju, lai propagandētu padomju režīma plānsaimniecības ekonomiku un PSRS *miermīlības politiku* un *perspektīvas komunisma celtniecībā*.⁵⁴

Mācību pamatā bija atziņa, ka svarīgi ir audzināt gidus-tulkus marksisma-ļeņinisma garā.⁵⁵ Tāpat bija atzīts, ka gidiem-tulkiem jābūt informētiem arī par politiskajām tendencēm ārzemju literatūrā un politiku vispār, lai varētu pareizi propagandēt *padomju īstenību*, atpazīt un novērst “pretpadomju aģitāciju un propagandu” jeb situāciju, kad kāds neapdomīgi vēlas paust patiesību, un ārvalstu *ideoloģisko diversiju*. Minētā nodrošināšanai bija svarīgi apgūt arī atbilstošas valodas prasmes.⁵⁶ Tāpat gidiem-tulkiem bija jābūt informētiem par PSRS neeksistējošu, taču PSKP propagandā būtisku jautājumu – *komunisma celtniecību* –, nepieciešamības gadījumā sniedzot gan teorētisku pamatojumu, gan praktiskus, faktiski neeksistējošus piemērus. Tādēļ bija jāstudē PSKP XXIII kongresa materiāli un PSKP CK lēmumi, jāpēta ārvalstu politika – iekšējā un ārējā, jāizprot saspīlētās attiecības starp Rietumvalstīm un PSRS satelītvalstu noņemni, jāpārzina starptautiskā komunisma jautājumi, jāzina teikt par strādnieku kustību⁵⁷ un citiem līdzīgiem jautājumiem.

Gidu mācībām izmantoja plašu PSRS un ārvalstu aktuālās periodikas materiālu, kas gan bija sniegts pārstāsta formā, apspriežot ar vecākajiem gidiem-tulkiem. Tāpat ikvienam gidam bija sagatavoti

⁵³ LVA, 222. f, 1. apr., 4. l, 63. lp.

⁵⁴ LVA, 222. f, 4. apr., 1. l, 64. lp.

⁵⁵ Turpat.

⁵⁶ Turpat, 65. lp.

⁵⁷ Turpat, 66. lp.

un bija jāizmanto savā darbā speciāli materiāli un metodika, piemēram, kā pareizi vadīt ekskursijas un grupas, kā veicams darbs ar grupu pilsētā un kā jāstrādā ar atsevišķiem cilvēkiem grupā. Tāpat bija izstrādāti izziņas materiāli un priekšraksti instrukciju formā par apskates objektiem un šo objektu radīšanu⁵⁸. Bija izstrādāti pat priekšraksti referātu formā nolūkā nodrošināt atbilstošu *sasāpējušu jautājumu* skaidrošanu un atbilžu sniegšanu, piemēram, par sarežģījumiem ekonomikā un politikā ārzemēs⁵⁹. Gidu darbs pieprasīja nemītīgu piemērošanos situācijai. Ja divdesmitā gadsimta sešdesmitajos gados tūristus vairāk interesēja tādi jautājumi kā Latvijas okupācija un Padomju Savienības īstenotās masu deportācijas, tad septiņdesmitajos tūristi vairāk uzmanības veltīja aktualitāšu izziņāšanai ar preses, radio un televīzijas starpniecību, arī tīkoties ar korespondentiem un žurnālistiem.⁶⁰

Ievērojams, ka gidu darbu parasti veica jaunas sievietes, kurām nereti bija uzdots nodibināt *draudzīgas* saites ar tūristiem, tādēļ gidēm bija atļauts apmeklēt viesnīcu bārus kopā ar tūristiem. Šādā veidā VDK nodrošināja informācijas iegūšanu ne tikai par tūristu gaitām, bet arī par *neformālām* sarunām. Tūristus pastiprināti uzraudzīja arī citi VDK darbinieki.

Visi tūristi neizpelnījās vienlīdz pastiprinātu VDK uzmanību. Tūristus šķiroja pēc to potenciālās bīstamības vai derīguma VDK interesēm. *Tūristiem-emigrantiem* veltīja īpašu uzmanību. To gaitām sekoja gan atklāti, gan slepeni. Atklāta ārējā novērošana jeb izsekošana kalpoja iebiedēšanai. Savukārt, ja veica slepenu izsekošanu, tad parasti tas nozīmēja, ka *tūrists-emigrants* ir kļuvis par operatīvās novērošanas lietas subjektu un ka pret attiecīgo personu var būt vēsta valsts varas institūciju rīcību līdz pat tam, ka novērojamo personu varēja izraidīt no PSRS.⁶¹ Par tūristu izraidīšanas ieganstu varēja kļūt, piemēram, tūrista *netūristiskā uzvedība* un *buržuāziskās propagandas izplatīšana*.⁶² Ziņas par tūristu izraidīšanu pieejamas

⁵⁸ Turpat, 67. lp.

⁵⁹ Turpat, 66. lp.

⁶⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 35. lp.

⁶¹ Martas Starostinas intervija ar Austri Grasi (dzimušu 1942. gada 1. jūnijā).

Intervijas pieraksts pieejams M. Starostinas personīgajā arhīvā.

⁶² Ruņģis, Aivars. "Kāpēc tāds misticisms ap Rīgas apciemojumu?" *Latvija Amerikā*, 1972, 15. novembris.

trimdas laikrakstos. Turpretim ne LKP CK izdoto laikrakstu, ne arī to, kuru izdošanu organizēja LPSR VDK, kā, piemēram, *Dzimtenes balss*, slejās šāda informācija praktiski neparādās. Minētais skaidrojams ar to, ka *Dzimtenes balss* bija nevis parasts LKP CK izdevums kā visi pārējie laikraksti okupētajā Latvijā, bet to veidoja tikai VDK, tāpēc tajā aplūkots atklāj vienīgi tos aspektus, kas nepieciešami VDK izlūkošanas un pretizlūkošanas operācijām.

Ārzemju tūristu laicīgai aizbraukšanai no PSRS rūpīgi sekoja līdzī VDK. Tos, kas neaizbrauca paredzētajā laikā, aizardēja, apcietināja un izraidja konvoja pavadībā.

Izpildot PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1961. gada 28. aprīļa lēmumu, sevišķu uzmanību pievērsa politisku imigrantu kustībai Padomju Savienības ietvaros, arī okupētajā Latvijā.⁶³ Tāpat pastiprinātu uzmanību pievērsa jebkurai iespējamai ārvalstu, kas nav PSRS satelītvalstis, ideju saturošas informācijas izplatībai, uzskatot to par “pretpadomju”. Tāpēc arī literatūru, pat suvenirus, ja tie saturēja jebkādu simboliku, uzskatīja par draudiem Padomju Savienības drošībai un atņēma tūristiem, nododot glabāšanā atbilstošām valsts institūcijām.⁶⁴ Minētā nodrošināšanā *Intūristam* viennozīmīgi bija sevišķa loma, ievērojot neizbēgami tiešu saskari ar tūristiem.

Tūristiem domātie izklaides un kultūras sarīkojumi bija organizēti tā, lai ar sevišķām metodēm izvērstu PSKP ideoloģiju un propagandu tūristu vidū. Tūristi, kas bija emigrējuši jeb devušies trimdā no okupētās Latvijas, kā arī to bērni, radnieki un piederīgie, piederēja sevišķai kategorijai, kurai veidoja speciālas izklaides programmas, kur līdzās standarta programmai bija iekļauti vairāki sarīkojumi ar īpašu trimdiniekiem domātu ievirzi. *Tūristu-emigrantu* uzņemšanā un apkalpošanā bija iesaistīta virkne iestāžu, tomēr vislielākais nopelns sarīkojumu organizēšanā bija *Intūrista* un citu VDK piesegstruktūru kopdarbam.

VDK štata darbinieki jeb *Kultkoma* un tam piederīgās VDK avīzes *Dzimtenes Balss* darbinieki kopā ar tūristiem devās uz apskates objektiem, lai tajos daudzpusīgi un uzstājīgi propagandētu LPSR

⁶³ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 22. lp.

⁶⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 6 – 8. lp

tautsaimniecības, kultūras un mākslas dzīvi.⁶⁵ Apskates objektu un sarīkojumu skaits bija visnotaļ plašs – gan mācību⁶⁶ un ārstniecības iestādes⁶⁷, gan ekskursijas Rīgā⁶⁸ un ārpus tās. Organizēta dalība arī plašos apskates sarīkojumos, kā LPSR Dziesmu un deju svētki⁶⁹, Jāņi⁷⁰, dažāda veida koncerti⁷¹ un muzeji. Šo sarīkojumu ietvaros trimdiniekus iepazīstināja ar *padomju ļaužu dzīvi* un to, kā *īsteno sociālisma ideju dzīvē*. Kā jau minēts, *tūristiem-emigrantiem* bija paredzēta arī standarta ekskursiju programma, kuras ietvaros viņus iepazīstināja ar Latviešu strēlnieku muzeju,⁷² Salaspils memoriālu⁷³ un Brāļu kapiem⁷⁴, lai uzsvērtu latviešu sadarbību ar krieviem cīņā par mieru pasaulē un lai sniegtu *padomju* interpretāciju latviešu un Latvijas vēsturei. Diemžēl precīzus datus par to, cik trimdinieki izpildīja standarta ekskursiju programmu, nav izdevies iegūt. Vadoties no sniegtajām liecībām, trimdinieki centās vairīties no tādiem apskates objektiem, kuros varēja sagaidīt klaju PSRS propagandu.⁷⁵

Standarta apskates objektu starpā bija arī rūpniecības uzņēmumi.⁷⁶ Šādas ekskursijas rīkoja *tūristiem-emigrantiem*, kas nebija *kultūras darbinieki*, bet piederēja pie *vienkāršās tautas*. Ievērojot to, ka to uzskatīja par lielisku veidu, kā salīdzināt strādnieku stāvokli sociālisma valstīs ar to, kas ir kapitālisma valstīs, trimdinieki, kas bija mazāk izglītoti, labprāt piedalījās šādu uzņēmumu apskatē. *Tūristus-emigrantus* veda arī uz mācību paraugiestādēm, kur mācības notika ne tikai krievu, bet arī latviešu un pat angļu valodā. Šādi centās

⁶⁵ Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs. Rīga, Avots, 1981, 12.

lpp.

⁶⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 68. lp.

⁶⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 48. lp.

⁶⁸ LVA, 222. f., 1. apr., 24. apr., 41. – 42. lp.

⁶⁹ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 3. lp.

⁷⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 8. – 15. lp.

⁷¹ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 24. – 25. lp.

⁷² LVA, 222. f., 1. apr., 25. l., 27. lp.

⁷³ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 81. lp.

⁷⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 20. lp.

⁷⁵ Martas Starostinas intervija ar Austri Grasi (dzimušu 1942. gada 1. jūnijā).

Intervijas pieraksts pieejams M. Starostinas personīgajā arhīvā.

⁷⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 68. lp.

apgāzt priekšstatu, ka Latvijā pastāv rusifikācijas problēma.⁷⁷ Dati par to, cik populāri bijuši minētie apskates objekti, nav iegūti.

Trimdas latvieši labprāt apmeklēja dažādus kultūras sarīkojumus, ko saistīja ar latviešu identitāti. Tāpēc 1973. gadā sevišķi plaši bija popularizētas iespējas piedalīties Dziesmusvētku tradīcijas simtgades sarīkojumos, jo tas ir

“spilgts piemērs latviešu nacionalitātes uzplaukumam sociālisma apstākļos”.⁷⁸

Tūristiem, kas apmeklēja LPSR Dziesmu un deju svētku koncertu, uzdāvināja īpašu svētku programmiņu, suvenīru, atklātņu un nozīmīšu komplektus.⁷⁹ Bija organizēti arī nelieli “dziesmu svētki” sovhozos un kolhozos. Ievērojot to, ka šādi sarīkojumi bija parocīgāki propagandas darbam, tos izmantoja, lai veidotu trimdiniekiem domātu speciālo sarīkojumu programmu. Šajos sarīkojumos piedalījās tikai aicinātie, līdz ar to novērsa no aktīvās pretizlūkošanas interešu viedokļa nevēlamo iespēju satikties ar padomju okupācijas varai neuzticīgiem pilsoņiem, kas varētu patiesi atspoguļot tūristiem *padomju īstenību*.

Tūristu-emigrantu vidū pieauga interese par kultūras sarīkojumiem, ko saistīja ar latviešu identitāti. Lai gan trimdinieki bija dzirdējuši par iespēju apmeklēt šos svētkus, tomēr tiem nereti trūka papildus informācijas. Informācijas noskaidrošanai izmantoti pat tādi odiozi paņēmieni kā jautājumu uzdošana VDK avīzei, piemēram, viens trimdinieks 1965. gadā bija uzdevis *Dzimtenes balsij* jautājumu – vai drīkst doties uz LPSR Dziesmu un deju svētkiem un kādas formalitātes šajā sakarā būtu jākārto?⁸⁰

Dziesmusvētkus veltīja arī prettiesiskās okupācijas jeb *LPSR dibināšanas* jubilejai.⁸¹ Tā 1960. gadā uz Padomju Latvijas divdesmit gadu svinībām ieradās trīsdesmit *tūristu-trimdinieku* grupa no ASV uz trīsdesmit dienām. Šos tūristus apvienoja vienā grupā ar deviņiem uzaicinātajiem viesiem. Rezultātā 1960. gadā Rīgu minēto svētku svinēšanai apmeklēja latvieši no ASV, Zviedrijas Karalistes, Norvēģijas

⁷⁷ LVA, 222. f, 1. apr., 2. l., 23. lp.

⁷⁸ LVA, 222. f, 1. apr., 32. l, 12. lp.

⁷⁹ LVA, 222. f, 1. apr., 32. l, 12. lp.

⁸⁰ “Dzimtene gaida ciemiņus”, *Dzimtenes Balss*, 1964, 11. aprīlis, 8. lpp.

⁸¹ LVA, 222. f, 1. apr., 25. l., 15. lp.

Karalistes, Kanādas, VFR un Austrālijas.⁸² Ievērojot lielo politisko nozīmi minētas grupas uzņemšanai LKP un VDK, darbojoties ar tās piesegstruktūru, kā *Draudzības biedrība*, *Kultkoms* un *Intūrists*, starpniecību, sagatavoja tai speciālu programmu, kas nebija raksturīga standarta tūristu grupu uzņemšanai. Īpaši ievērojams, ka visas ekskursijas minētajai grupai norisinājās latviešu valodā.⁸³ Vērojama tendence, ka uz *LPSR dibināšanas* svētkiem jeb 1940. gada okupācijas svinēšanu ieradās vairāk *tūristu-emigrantu* nekā citos gados.⁸⁴ To gan ir grūtāk izskaidrot, jo, ja jau trimdinieki bija tik naidīgi noskaņoti pret PSRS okupācijas varu Latvijā, tad kādēļ viņi ieradās tieši uz tādām svinībām, kas ir veltītas okupācijas varas nostiprināšanai viņu tēvzemē?

Lai piesaistītu vairāk trimdinieku, bija domāts par *nacionālu svētku* jeb VDK aktīvās pretizlūkošanas operāciju rīkošanu latviešiem raksturīgu svētku ārējā formā. Atjaunoja Jāņu svinēšanu, piemēram, 1968. gadā 23. jūnijā kolhozā *Ādaži* Jāņus rīkoja plaši pazīstamais čekists Žanis Zakenfelds, sarīkojumu finansēja VDK *Kultkom* formā un rīkoja *Intūrista* veidolā. Uz šīm svinībām ieradās daudzi *tūristi-trimdinieki*. Svinībās piedalījās visplašākā ranga čekisti – augsta ranga VDK izlūkošanas un pretizlūkošanas daļu virsnieki, parasti VDK Rīgas rajona nodaļas čekas darbinieki, *Kultkom* VDK darbinieki (gan štata, gan ārštata darbinieki jeb aģenti), *Dzimtenes Balss* līdzstrādnieki, *Intūrista* štata un ārštata VDK darbinieki, civilās drēbēs tērpti milicijas virsnieki un tā dēvētie *tautas brīvprātīgie*, kas izpildīja VDK dotās pavēles⁸⁵ sarīkojumā, kuru ārēji it kā vadīja kolhoza *Ādaži* priekšsēdētājs Josifs Kukelis⁸⁶. Ž. Zakenfelds Jāņus rīkoja arī 1969. gada lauksaimniecības zinātniskās pētniecības institūta saimniecībā Siguldā, kur piedalījās plaši sabiedrībā pazīstami *tūristi-emigranti*, kā arī

⁸² LVA, 222. f., 1. apr., 25. l., 15. lp.

⁸³ LVA, 222. f., 1. apr., 9. l., 2. lp.

⁸⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 11. lp.

⁸⁵ Lešinskis, Imants. "Kalpiņas gadi", *Laiks*, 1980, 19. jūlijs.

⁸⁶ Josifs Kukelis (1912 – 1987), Otrā pasaules kara laikā karojis T. Kostjuško divīzijā, apbalvots ar sešiem Polijas Tautas Republikas ordeņiem, PSKP biedrs no 1948. gada, 1950. gadā beidzis PSKP partijas skolu, Saulkrastu rajona *Raiņa* kolhoza priekšsēdētājs (1952 – 1956), Rīgas rajona [Staļina] kolhoza *Ādaži* priekšsēdētājs (1956 – 1974), personālais pensionārs, polis, aktīvs *Draudzības biedrībā*. *Ciņa*, 1987, 1. oktobris.

ievērojami rakstnieki un dzejnieki. Dažiem no šiem tūristiem apmaksāja ceļa izdevumus, iespējams tādēļ viņi brauca uz okupēto Latviju neskaitāmas reizes.

Tūristi-emigranti reti kad piedalījās īstos Latvijas latviešu svinētajos svētkos, pārsvarā tiem atsevišķi rīkoja *nacionālos svētkus* kādā kultūras vai saimniecības paraugiestādē. Tā 1973. gadā *tūristiem-emigrantiem* Jāņus organizēja atsevišķi Rīgas rajona Skultes kolhozā *Zvejnieks Zvejniekiemā* (pašreizējos Saulkrastos). Svētkos piedalījās apmēram simt *tūristu-emigrantu* un viņu radnieku, kā arī *pārbaudītie*, citējot presē minēto,

“kā arī ap 40 kolhoza pārstāvju un padomju pilsoņu, tajā skaitā arī kolhoza priekšsēdētājs [Ilmārs] Līdums⁸⁷, [Zvejniekiema] vidusskolas direktors [Jānis] Vilcāns⁸⁸, [Skultes] zivju [konservu] fabrikas direktors Skrabo⁸⁹,⁹⁰

1973. gada ziņojumā teikts, ka vakars noritēja veiksmīgi un *augstā profesionālā līmenī*. Vakars iesākās ar kolhoza priekšsēdētāja I. Līduma uzrunu, kam sekoja apsveikumi un *tika paceltas glāzes par tautu draudzību*. Uz dalībniekiem labvēlīgu iespaidu atstāja arī Rīgas orķestris, kurš visu vakaru spēlēja *deju un dziesmu svētku*, kā arī *nacionālo* mūziku, īpašu ievērību ieguva Jāņu dziesmas. Sarīkojums sekmēja latviešu *tūristu-emigrantu* labestīgus iespaidus, un vakara noslēgumā šie tūristi izteica pateicību sarīkojuma organizētājiem.⁹¹

⁸⁷ Ilmārs Līdums, Rīgas rajona Skultes zvejnieku kolhoza *Zvejnieks* priekšsēdētājs, mācījies Vecmīlgrāvja jūras skolā, sievas vecāku kaimiņienes jeb V. Lāča mātes Rīnūžu ielā dēļ ar LPSR MP priekšsēdētāja V. Lāča protekciju strādājis celtniecībā, kā zvejas kuģa kapteinis apmeklējis Apvienoto Karalisti, ASV, Austrāliju, Kolumbiju, Hudzonas līcī ticis ar trimdas latviešiem, PSKP biedrs, sadarbojies ar Anatoliju Gorbunovu. Smiltēna, Dzidra. “Šis zilais plašums velk pie sevis..”, *Saulkrastu Domes ziņas*, 2015, 9. jūnijs, 6. lpp. Pieejams: http://www.saulkrasti.lv/images/stories/Dome/SDZ/2015/SDZ_junijs_makets_2015.pdf

⁸⁸ Jānis Vilcāns, 1966. gadā kā deputāta kandidātu “izvirza” LPSR VDK priekšsēdētāju Longīnu Avdjukēviču, sistēmiski Rīgas rajona Zvejniekiemā uzņēmis *tūristu-emigrantus*. *Cīņa*, 1966, 24. novembris, Markss, A. “Brauciens Ziedonī”, *Dzimtenes Balss*, 1981, 28. maijs.

⁸⁹ Viktors Škrabo (Skrabo, Skrabis), Ivana d.?, PSKP darbinieks.

⁹⁰ LVA 222. f., 1. apr., 30. l., 3. lp.

⁹¹ LVA 222. f., 1. apr., 30. l., 28. lp

Ievēriību guva arī dažādi kompleksi sarīkojumi, kā, piemēram, *kultūras pēcpusdienas*. Šī sarīkojuma pirmajā daļā ziņoja ievērojami kultūras darbinieki, VDK nodarbinātas personas, kas atklāja padomju literatūras, mūzikas, kinematogrāfijas, tēlotājmākslas un zinātnes aktualitātes. Vēlāk sanāksmes vadītājs mudināja *tūristus-emigrantus* uzdot jautājumus, tad tūristus aicināja ieturēt maltīti un baudīt *atspirdzinošus dzērienus*. Šīs *pēcpusdienas* noslēdzās ar koncertiem vai latviešu dziesmu un deju grupu uzstāšanos. *Kultūras pēcpusdienas* guva lielu atsaucību, jo uz tām uzaicināja sabiedrībā ievērojamas personas un tur notika vismaz daļēja viedokļu un pieredzes apmaiņa. No PSRS aktīvās pretizlūkošanas operāciju interešu viedokļa raugoties, šo sarīkojumu trūkums slēpās apstākļi, ka šie sarīkojumi dažreiz bija pārāk oficiāli un valdījusi nedaudz saspringta gaisotne, jo abas puses zināja, ka rūpīgi jāapsver katrs izteiktais vārds.⁹² Piemēram, šādās *kultūras pēcpusdienās* no *Kultkom* puses piedalījās Latvijas padomju rakstnieku savienības nomenklatūras funkcionārs, dzejnieks Arvīds Grigulis (1906 – 1989), kurš, piemēram, lasīja referātu *Padomju tautas uzvaras trīsdesmitgade* Latviešu strēlnieku muzejā, dzejniece Ārija Elksne (1928 – 1984), dzejnieks Ojārs Vācietis (1933 – 1983), aktieris Juris Lejaskalns (1935 – 2006), aktieris Imants Adermanis (1930 – 1996), literatūrkritiķis Ilgonis Bērsons (1931), muzikoloģe Vija Briede (1934), dzejnieks Jānis Peters (1939), aktrise Esmeralda Ērmale (1956)⁹³ un citi.

Lai radītu atbrīvotāku gaisotni un veiktu aktīvo pretizlūkošanu, kā arī ideoloģisko diversiju, kompromitējot *tūristus-emigrantus* trimdas sabiedrības acīs, ik gadus LPSR VDK *Kultkom* veidolā rīkoja svinīgos vakarus par godu Latvijas okupācijai jeb LPSR valsts svētkiem, *padomju varas atjaunošanai 1940. gada 21. jūnijā*. Šie vakari notika padomju partijas un kultūras namos⁹⁴, Gorkija ielā 11a⁹⁵ sanāksmju zālē, bet, ja bija daudz tūristu, arī Latvijas Padomju rakstnieku savienības telpās Krišjāņa Barona ielā, Rīgā. Autore pauž uzskatu, ka trimdinieku, kas apmeklēja šos sarīkojumus, skaits bijis neliels, jo uz tiem ieradās vai nu padomju režīmam draudzīgi noskaņoti tūristi-

⁹² LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 13. lp.

⁹³ LVA, 222. f., 1. apr., 27. l., 48. lp.

⁹⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 68. lp.

⁹⁵ Šobrīd Kultūras ministrijas sanāksmju zāle Kr. Valdemāra ielā 11a, Rīgā.

trimdinieki, vai arī tie, kas iepriekš bija mītnes valstu dienestu sagatavoti un tādēļ apzināti neizrādīja krasu nostāju, jo citādi tos vēlreiz uz šīm svinībām un okupēto Latviju vispār neaicinātu.

Ārzemju tūristu nodarbināšanai piedāvāja arī dažādu izstāžu apmeklēšanu. Lai gan uz Tautas saimniecības sasniegumu izstādēm galvenokārt bija aicināti tūristi no PSRS satelītvalstīm un citām marksisma ideoloģijas totalitārajām valstīm, tomēr netrūka arī tūristu no kapitālistiskām valstīm. Šīs izstādes iepazīstināja apmeklētājus ar jaunākajiem padomju saimniecības sasniegumiem.⁹⁶ Vislielāko atsaucību Tautas saimniecības sasniegumu izstāžu apmeklējušo ārzemju tūristu vidū guva izglītības, veselības aprūpes, mājokļu jautājuma, zinātnes un mākslas attēlojuma, kā arī informācijas par to, kā visi tautsaimniecības sasniegumi sekmē kultūras uzplaukumu.⁹⁷ Tautas saimniecības sasniegumu izstāžu rīkošanā bija likts uzsvars uz panākumiem ekonomikas jomā,⁹⁸ akcentējot, ka ilustrētie piemēri iespējami, pateicoties *padomju ļaužu* kopīgajiem pūliņiem, to sadarbībai un draudzībai.⁹⁹ Šādi PSRS centās parādīt pārējai pasaulei, ka tā nemitīgi attīstās un ir konkurētspējīga ar Rietumvalstīm. Šādas izstādes rīkoja vairākas reizes gadā, un tajās ar jaunākajiem atklājumiem iepazīstināja labākie savu profesiju pārstāvji. Šādas izstādes guva atzinību arī no *tūristu-emigrantu* vidus, jo šādi varēja salīdzināt gidu teikto un redzēt savām acīm *padomju īstenību*.¹⁰⁰

Sarīkojumu klāsts bija daudzpusīgs un, lai labāk iepazīstinātu un piesaistītu tūristus šiem sarīkojumiem, tos popularizēja radio un presē. Lai iespējami vairāk piesaistītu ārzemju tūristu rīkotajiem propagandas sarīkojumiem, bija nepieciešams radīt iespaidu, ka to apmeklētāji ir bijuši sajūsmā. Šim nolūkam tūristus intervēja, piemēram, aicinot sniegt pozitīvas atsauksmes par saviem iespaidiem radio. Iepazīstoties ar LKP CK sniegtajiem ziņojumiem, var secināt, ka intervijas parasti lūdza sniegt tūristiem, kas okupētajā Latvijā bija pavadījuši tikai neilgu laiku vai nupat atbraukuši, nereti uzreiz pēc ierašanās Latvijas lidostā.¹⁰¹ Lai arī tūristi mēdza atteikties no

⁹⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 2. lp.

⁹⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 25. lp.

⁹⁸ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 24. lp.

⁹⁹ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 24. lp.

¹⁰⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 17. lp.

¹⁰¹ LVA, PA-101. f., 37. apr., 128. l., 117. lp.

intervijas, tomēr tas neatturēja safabricēt publikāciju, kas rada iespaidu, ka tie tomēr bijuši intervēti. Ārzemju viesu viedokļus varēja dzirdēt radio redakcijā *Dzintarkrasts*, zviedru radio, televīzijas pārraidēs un kino¹⁰². Visi atspoguļotie viedokļi bija labvēlīgi, jo citus nedrīkstēja publicēt. Sevišķs uzsvars bija likts uz to, lai parādītu, cik labus iespaidus par LPSR guvuši *tūristi-emigranti*.

Tūristu, īpaši trimdinieku, ierašanos operatīvi atspoguļoja LKP CK laikrakstos *Cīņa*, *Padomju Latvija*, *Rīgas Balss* (pēdējais bija vienīgais, ko nepārdeva trimdā) un LPSR VDK laikrakstā *Dzimtenes Balss*¹⁰³, kas ieņēma īpašu vietu un kurā tūristu ciemošanās attēlota izcili, pat komiski slavinošā gaismā, par ko liecina citāts no kādas slejas¹⁰⁴, kurā minēts, ka LPSR ir lieliska apkalpošana, pārvietošanās brīvība un iespēja tikt ar radniekiem. Šādi trimdiniekus mudināja braukt uz okupēto Latviju, sazināties ar VDK darbiniekiem un paust patiesu sajūsmu par apmeklējumu. Tūristu labās atsauksmes uzreiz iekļāva VDK speciāli trimdā izdotajā laikrakstā *Dzimtenes Balss*, bet negatīvās, ja tādas nebija iespējams noklusēt, pavērsa tā, it kā tūristu iepriekš ir ietekmējusi kapitālistiskā propaganda un viņš nespēj ieraudzīt Latviju "patiesā gaismā".¹⁰⁵

Papildus preses un radio sniegtajai dezinformācijai trimdiniekus ietekmēja arī viņu radnieku un draugu viedoklis, kas palikuši okupētajā Latvijā. Vislielāko iespaidu uz *tūristiem-emigrantiem* atstāja sarunas ar radniekiem. Tomēr, spriežot pēc pieejamajiem dokumentiem, tikšanās iespējas bija rūpīgi kontrolētas. Spilgti kontroles īstenošanas apmēru ilustrē lieta ar laulāto pāri Inkiem no Kanādas. Ierodoties Latvijā ar mērķi satikt radniekus Lielupē, laulāto pārim bija liegtas šādas iespējas. Nākamā brauciena laikā, kas norisinājās piecus gadus vēlāk, viņi atkal cerēja satikt minētos radniekus, tomēr tā vietā viņiem esot piedāvāta iespēja satikt citus radus Koknesē – māti un divus brāļus. Vecākais brālis – brigadieris, jaunākais – biškopis. Abi atbalsta padomju režīmu. Mājās valda

¹⁰² LVA, PA-101. f., 37. apr., 128. l., 117. lp.

¹⁰³ LVA, 222. f., 1. apr., 24. apr., 17. lp.

¹⁰⁴ "Kāda ir tūristu uzturēšanās programma", *Dzimtenes Balss*, Nr. 29, 1964, 11. aprīlis.

¹⁰⁵ "Vecās metodes vairs nelīdz", *Dzimtenes Balss*, Nr. 36, 1968, 6. septembris.

pārticība. Vecās koka “būdas” vietā esot uzbūvēta ķieģeļu māja¹⁰⁶, plašs augļu un puķu dārzs. Mājā ir gāze, ūdensvads, radio, televīzija un laikmetīgas mēbeles. Nesen iegādāta vieglā pasažieru automašīna *Volga*. Radi sagaida ar bagātīgi klātu galdu un ziediem. Trimdinieki teic: “..mēs raudam aiz prieka par jūsu skaisto dzīvi, mēs skumstam pēc mūsu dzimtenes”. Dodoties prom, esot jautājuši, kā pateikties saviem radiniekiem par lielisko uzņemšanu, uz ko radinieki esot atbildējuši:

“Pastāstiet pārējiem par mūsu lielisko stāvokli valstī, un vēl viens lūgums – lūdzu, nesūtiet mums paciņas, kā redzat, mēs esam pietiekami pārtikuši.”¹⁰⁷

Tūristu-emigrantu grupām veidoja individuālu pieeju. Ievērojot vecuma atšķirības¹⁰⁸, izvēlējās atbilstošu ideoloģijas un propagandas paušanas veidu. Vecākās paaudzes vēl joprojām atcerējās un *nepareizi interpretēja Latvijas PSR izveidošanu*. Viņu “iesīkstējušos” uzskatus bija visgrūtāk mainīt.¹⁰⁹ Vidējā paaudze bija ietekmējusies no vecākās paaudzes. Viņus galvenokārt interesēja *nacionālais jautājums* okupētajā Latvijā¹¹⁰ Jaunieši bija daudz atklātāki izzināt LPSR aktuālo situāciju, tādēļ par viņiem sprieda, ka “viņus pa īstam interesē mūsu republikas ekonomika un kultūra”.¹¹¹ Visas trīs paaudzes vienoja tas, ka okupētās Latvijas apmeklējums bija saistīts ar vēlmi satikt radus.

Darbs ar individuāliem ceļotājiem, sevišķi trimdiniekiem, prasīja lielas pūles, jo tos bija grūtāk kontrolēt nekā grupas. Tāpēc centās panākt, ka individuāli atceļojušo tūristu pievieno grupai. Rezultātā individuāli atceļojošie tūristi kopā ar trimdas latviešu grupām pildīja atbilstošu programmu, apmeklējot, piemēram, ražošanas uzņēmumus un pionieru nometnes.¹¹²

¹⁰⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 81. lp.

¹⁰⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 82. lp.

¹⁰⁸ LVA, 222. f., 1. apr., 30. l., 50. lp.

¹⁰⁹ LVA, 222. f., 1. apr., 30. l., 50. lp.

¹¹⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 25. l., 31. lp.

¹¹¹ LVA, 222. f., 1. apr., 25. l., 31. lp.

¹¹² LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 102. lp.

2. Trimdas tūristu attieksme pret *Intūrists* sarīkojumiem

Trimdas tūristu attieksme pret *Intūrists* sarīkojumiem, spriežot pēc pieejamās informācijas, raksturojama ar to, ka tā nekad nav bijuši neitrāla vai vienaldzīga. Tā vai nu bija izteikti labvēlīga vai arī kategoriski noraidoša.¹¹³

Sākumā būs sniegts ieskats par tūristiem, kas jau sākotnēji pauda padomju varai labvēlīgu nostāju, kā arī tiem, kas pēc vizītes laikā apmeklētajiem sarīkojumiem mainīja domas un kļuva labvēlīgi noskaņoti pret padomju varu.¹¹⁴ Attieksmes maiņu, piemēram, pauda tūriste Balmane no ASV. Ierodoties Rīgā jau otro reizi, viņa esot apgalvojusi, ka

“jau pēc pirmās apmeklējuma reizes bija ļoti pārsteigta. Atgriežoties no LPSR, ilgu laiku skumusi pēc tās. Tādēļ arī atgriezās otrreiz ceļojumā uz Latviju, viņa arī šeit paliktu, ja būtu tāda iespēja paņemt vismaz pusi no komforta, kādā viņa dzīvo Amerikā.”¹¹⁵

Labvēlīgs ieskats bijis arī Ņujorkas universitātes Bruklinas koledžas¹¹⁶ fizikālajam ķīmiķim Uldim Bluķim (1933)¹¹⁷ no ASV. Viņa viedoklis par LPSR Dziesmu un deju svētku apmeklējumu atspoguļots VDK laikrakstā *Dzimtenes Balss*:

“[...] es redzēju svētkus, klausījos koncertus, neesmu nekāds speciālists ne mūzikā ne dejas, tāpēc aprobežošos ar pavisam lakonisku atbildi – manuprāt, tiklab dziedātāju, kā dejotāju priekšnesumi bija augstā līmenī”.¹¹⁸

¹¹³ LVA, PA-101. f., 29. apr., 111. l., 45. lp.

¹¹⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 29. l., 64. lp.

¹¹⁵ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 82. lp.

¹¹⁶ “Ņujorkas augstskolas pasniedzēja priekšlasījums”, *Dzimtenes Balss*, 1970, 7. augusts.

¹¹⁷ Uldis Bluķis, dzimis 1933. gadā Jelgavā, doktora grādu ieguvis Bērklījas universitātē (ASV), no 1981. gada līdz 1988. gada strādājis Latvijas Republikas pārstāvniecībā ANO Ņujorkā, ilggadējs *Baltic Appeal to the United Nations* valdes loceklis, darbojies Latviešu Fonda padomē, delegāts ALA kongresos, Triju zvaigžņu ordeņa kavalieris. *Laiks*, Nr. 40, 1997, 4. oktobris. Uldis Bluķis ir filoloģes Lūcijas Šmites-Bluķis (1901 – 1993) dēls.

¹¹⁸ “Ņujorkas augstskolas pasniedzēja priekšlasījums”, *Dzimtenes Balss*, 1970, 7. augusts.

Viņš vēlāk *Kultkomam* rakstīja:

“[...] gandrīz nedēļa jau pagājusi kopš esmu atgriezies mājās, bet joprojām vēl kavējos patīkamās atmiņās par apciemojumu Latvijā. Šīs atmiņas ir lielā mērā komitejas darbinieku [sic!] un atbalstītāju nopelns. Pateicos par doto iespēju lasīt lekcijas Rīgas Politehniskajā institūtā, par veiksmīgi izkārtoto un interesanto programmu un par sirsniģo viesmīlību.”¹¹⁹

Pateicību par *svinīģo vakaru* savā apoloģētikā izteica arī tūristu grupas vadītājs, LPSR VDK finansētā¹²⁰ Bostonas (ASV) laikraksta *Amerikas Latvietis* redaktors, trockists Edvards Mauriņš no ortodoksālo marksistu, jau 1940. gadā PSRS okupācijas atbalstītāju slavētās¹²¹ Amerikas latviešu strādnieku vienības¹²², kurš skandēja, ka

“mēs latvieši-emigranti, ļoti priecājamies par panākumiem, ko sasnieģusi Padomju Latvija. Mēs neaizmirstam, ka mūsu ASV valdības dēļ Vjetnamā leģas asinis, mēs cenšamies aktīvi cīnīties par mieru. Mums, latviešiem, ir jāģedemonstrē sava nostāja, lai šis valsts pilsoņi dzīvotu tikpat pārtikuši un plauktu kā jūs Latvijā.”¹²³

Arī E. Mauriņa Bostonas kolēģe, Bostonas latviešu palīdzības biedrības finanšu sekretāre¹²⁴ Milda Lagzdiņa nopēla dzīvi ASV un slavēja PSRS okupācijas režīmu¹²⁵, pat kuriozi, uzteicot teģa gaģas neesību Centrāltirģu un zirģa gaģas ēģšanu Rīģā kā *austumu tautu* labprātīģu izvēli¹²⁶, nosodot tos, kas emigrējuģi *pēc Otrā pasaules kara*, jo

¹¹⁹ *Latvijas komiteģa kultģras sakariem ar tautieģiem ārzemēs*. Rģģa: Avots, 1981, 75. lpp.

¹²⁰ Leģģinskis, Imants. “Kalpģbas ģadi”, *Laiks*, 1979, 12. janvāris.

¹²¹ Amerikas Latvieģu strādnieku vienģbas kalendārs slavēģs it kā par Raiņa, Edvarda Treimaņa-Zvārguģa un Indriķa Lēmaņa (ar Rģdolda Pģpēģa pseidonģmu) publicēģģanu. “Amerikas Latvieģu strādnieku vienģbas kalendārs Bostonā”, *Karogs*, 1940, 1. septembris, 151. lpp.

¹²² LVA, 2681. f., 1. apr., 6., 7. 8. l.

¹²³ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 30. lp.

¹²⁴ “Bostonas chronika”, *Laiks*, Nr. 27, 1954, 3. aprģlis, 6. lpp.

¹²⁵ “Okupanti “tģristus” piespieģ paklausģt”, *Latvija*, 1960, 20. augģsts.

¹²⁶ Akmens, Pēģerģs. “Ko un kā Rģģā iepērkas: dzimģenes apciemoģuma pieģģmes”, *Laiks*, Nr. 70, 1963, 31. augģsts.

“ar tiem mums nav pa ceļam. Tie iet baznīcās.”¹²⁷

To minējusi, uzstājoties LPSR televīzijas pārraidē *Ko stāsta Amerikas viesi* kopā ar A. Zemīti no Sanfrancisko (ASV), O. Koceru no Bostonas un V. Ozolu no Kanādas. Labvēlīgu viedokli pēc *svinīgā vakara* izteica arī kāds *tūrists-emigrants*, viņš uzstājās radio pārraidē *Dzintarkrasts*, paužot izteiktu sajūsmu par *Padomju Latviju*:

“[...] atgriežoties ASV, es paziņošu savējiem, ka jābrauc uz dzimteni, tikai tur jūs varēsiet uzzināt par latviešu brīvību un uzplaukumu.”¹²⁸

Vēl viena trimdiniece stāstījusi, ka ASV dzirdējusi stāstus par slikto iedzīvotāju stāvokli okupētajā Latvijā, šādu viedokli viņai esot paudusi arī kāda vietējā, norādot, ka attiecīgā tūriste “galīgi notievēšot”, jo te trūkstot pārtikas. Tūriste pati pārbaudījusi pārtikas pieejamību, apmeklējot ne tikai viesnīcas *Rīga* restorānu, bet arī citus restorānus un gūstot acīmredzot pretējus ieskus nekā iepriekš dzirdējusi.¹²⁹ Spriežot pēc pieejamās informācijas, bija vērojama tendence, ka *tūristi-emigranti* arvien biežāk pauž labvēlīgu attieksmi pret padomju režīmu.

Tūristus-emigrantus izmantoja arī kā kontrpropagandas līdzekli, piemēram, trimdiniece Putniņa no Kanādas esot stāstījusi, ka trimdas presē – avīzē *Laiks* – esot bijusi sleja par Salaspili, kurā sniegta īstenībai neatbilstoša informācija. Savu sašutumu Putniņa esot paudusi sekojoši:

“It kā tagad tur cilvēkiem liek pārdzīvot dažādas šausmas un klausīties kļiedzienu un vaidu ierakstos¹³⁰, bet *Intūrista* darbinieki it kā liekot braukt uz turieni. Kad tūristi tomēr apmeklē Salaspils koncentrācijas nometni, tad secina, ka informācija bijusi maldinoša. Izrādās, ka daudzi tūristi vēl nezina, ka bijušās nometnes vietā šeit uzbūvēts memoriālais komplekss fašisma upuriem.”¹³¹

¹²⁷ Akmens, Pēteris. “Dzīve daudzīnātajā “Rīgas” viesnīcā: dzimtenes apciemojuma piezīmes”, *Laiks*, Nr. 73, 1963, 11. septembris.

¹²⁸ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 30. lp.

¹²⁹ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 27. lp.

¹³⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 124. lp.

¹³¹ LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 125. lp.

Tomēr ne visi trimdas tūristi mainīja nostāju. Piemēram, Bruno Puriņš¹³² nepiekrita gida stāstiem un teica:

“Jā, Latvija ir veikusi lielu augšupeju visās dzīves sfērās, kaut gan viņa ir tikai nožēlojams piedēklis salīdzinot ar Rietumu varām.”

Uz minēto apgalvojumu gids esot atbildējis, ka *buržuāzijas Latvijā* bijis liels bezdarbs,¹³³ tomēr tas nepārliecināja tūristu. Nelabvēlīgs ieskats bija izveidojies arī kādam *tūristam-emigrantam* no Kanādas, kurš bija atbraucis uz Rīgu, cerot tikt uz Daugavpili. Ievērojot to, ka ārzemju tūristiem Daugavpils bija slēgta un ka arī individuālu izņēmumu neviens negrasījās sniegt, attiecīgā persona pauda savu sašutumu sekojoši:

“Jūs nabadzīgi dzīvojat. Tas, ka ir zemi komunālie maksājumi, vēl neko nenozīmē, jo arī algas ir mazas. Tikai vieni lozungi. Un šī tikšanās ar *Kultkomu* nav bez politiskiem lozungiem. Ja es šeit nebūtu piedzimis, es nekad neatbrauktu uz Latviju.”¹³⁴

Arī trimdinieks no VFR Pēteris Ručevskis¹³⁵, ierodoties okupētajā Latvijā jau trešo reizi, nemainīja savu negatīvo nostāju un pauda:

“Kad gan jūsu valsts pārstāvji pārstās pret mums izturēties kā pret spiegiem un noziedzniekiem, kad beidzot būs atcelti šie necilvēcīgie noteikumi un beidzot varēs apmeklēt savu dzimto ciemu.”¹³⁶

Viņš arī nelabvēlīgi izteicās par VDK laikrakstu *Dzimtenes Balss*, kur, viņaprāt, ir publicēta ļoti vienkārīga un vienmuļa informācija. Izlasījis tur izsmejošu feļetonu par latviešu trimdiniekiem, kuri ierodoties okupētajā Latvijā ar pieciem sešiem koferiem, kuros lielākoties paciņas radiniekiem, viņš esot norādījis, ka

¹³² Bruno Puriņš, dzimis 1927. gada 28. aprīlī, miris 1998. gada 9. jūnijā. “Mūsu saimei zudušie”, *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, 1999, 3. janvāris, 83. lpp.

¹³³ LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 25. lp.

¹³⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 29. l., 63. lp.

¹³⁵ Pēteris Ručevskis, dzimis 1926. gada 14. martā, miris Hamā 1990. gada 31. maijā. *Brīvā Latvija: Apvienotā "Londonas Avīze" un "Latvija"*, Nr. 22(179), 1990, 11. jūnijs, 8. lpp.

¹³⁶ LVA 222. f., 1. l., 29. apr., 64. lp.

“Ielākā daļa no Jums par šīm precēm pat nevar sapņot, jo daudzas nevar iegādāties pat par ārzemju valūtu.”¹³⁷

Salīdzinot informāciju, kas sniegta par tūristu ieskatiem LKP CK un LPSR VDK laikrakstos, trimdas laikrakstos un *Intūrists* dokumentos, var konstatēt, ka ziņas atšķiras. Vērojams, ka padomju presē ar ļoti retiem izņēmumiem neparādās pat atskaņas no nelabvēlīgiem viedokļiem, trimdas presē savukārt ir pārsvarā pausti negatīvi viedokļi. Toties *Intūrists* dokumentos parādās abi viedokļi, īpaši uzsverot, ka, pateicoties *Intūrista* pūliņiem, *tūristu-emigrantu* viedoklis kļūst labvēlīgāks.

Intūrists Gide Natālija Larkina, kura, pēc pašas vārdiem, strādāja ar somu grupām krievu valodā un ar emigrantiem nenodarbojās, jo ar tiem strādājuši angļu valodā runājošie gidi, intervijā autorei gan apgalvoja, ka viņas darba laikā nav pastāvējuši nekādi aizliegumi attiecībā uz pārvietošanos Latvijas teritorijā, apskates objektiem vai kādu citu tūristu uzvedību. Savukārt trimdinieks Austris Grasis intervijā autorei apliecināja, ka personiski pārliecinājies, ka ārpus Rīgas bija aizliegts pārvietoties un ka viņu nemitīgi novērojuši, par ko viņš bija pamatoti neapmierināts.

Galvenokārt latviešu trimdinieku ietekmēšanai izmantotas standarta programmas, kurās ietilpa ekskursijas, muzeju un izstāžu apmeklēšana, paraugobjektu apmeklēšana. Tomēr programmās mēdza iekļaut arī specifiskākus sarīkojumus, piemēram, īpaši sagatavotas individuālas sarunas ar kultūras darbiniekiem, kā kinofilmu režisoriem, rakstniekiem un aktieriem. Atšķirībā no citām tūristu kategorijām propagandas un ideoloģijas darbā izmantotas arī tikšanās ar tuviniekiem un paziņām, tomēr šādas tikšanās bija stingri kontrolētas, un LPSR iestādes bija tās, kas izlēma, ar ko tikties.

Ekskursiju programmas ar katru gadu kļuva standartizētākas, piedāvājot katru gadu vienus un tos pašus apskates objektus. Trimdinieki mēdza atteikties no ekskursijām un mēģināja paši apskatīt Latviju: dažiem tas konspirējoties, pilnīgā slepenībā izdevās, citus tikpat slepeni VDK uzraudzīja, bet vēl citus par šādu rīcību sodīja un vairs turpmāk neizsniedza vīzu PSRS okupētās Latvijas apmeklējumam. *Tūristus-emigrantus*, kuri mēģināja patvaļīgi atrauties no *Intūrista*

¹³⁷ LVA 222. f., 1. l, 29. apr., 64. lp.

scenārija, kēra un nogādāja atpakaļ *Intūrista* norādītajā mītnes vietā vai izraidīja. Piemēram, *tūriste-emigrante* no ASV Cecīlija Lapiņa¹³⁸, kura ieradās, lai rastu iespēju savu māti izvest no okupētās Latvijas uz Ņujorku¹³⁹, bija notverta, kad mēģināja braukt pie radiem uz Inčukalnu. Savukārt trimdinieks no Čikāgas Arvīds Štrāls,

“nesagaidījis “iestāžu” [LPSR VDK] atļauju braucienam uz laukiem apmeklēt piederīgos, bija riskējis aizbraukt uz Kurzemi pie mātes. Domājams, vadoties no iesniegtiem vēlējumiem, “iestādes” saprata, uz kuŗu pusi katram interese, un tām nenācās grūti pazudušo ciemiņu sameklēt. Štrāls ceļa mērķi gan bija sasniedzis, bet nepaguvis vēl lāgā sasveicināties, kad miliči jau bijuši klāt un atgādājuši ceļotāju atpakaļ Rīgā. Intūrists tūdaļ piedāvājās likumu pārkāpušo ārzemnieku nogādāt Stokholmā, taču līdz grupas atceļam bija palikusi vairs tikai viena diena, kamdēļ atļāva Štrālam lidot uz Stokholmu kopā ar pārējiem.”¹⁴⁰

Šiem diviem tūristiem-trimdiniekiem mēģinājumi patvaļīgi nokļūt tūristiem aizliegtās okupētās Latvijas vietās beidzās ar tikai viņiem diviem vien domātu bagāžas kratīšanu Rumbulas lidlaukā, turklāt, neraugoties uz to, ka banketā uzsaukusi tostū par Hruščova gudro politiku¹⁴¹, sniegusi interviju padomju radio, slavējot sev doto izdevību Rīgā iepirkt medikamentus bez receptēm, kas neesot iespējams ASV¹⁴², Cecīlijai Lapiņai represīvās iestādes sarīkoja arī personīgo kratīšanu, bez paskaidrojumiem¹⁴³ izģērbjot pilnīgi kailu¹⁴⁴

¹³⁸ Cecīlija Lapiņa-Viņķele (Lapins-Winkel), dzimusi 1907. gada 8. aprīlī Rīgā, mirusi 1974. gada 18. janvārī Ņujorkā, ASV, līdz 1940. gadam studējusi Latvijas Mākslas akadēmijā sakrālo altāru glezniecību. Atbilstoši ASV Federālā izmeklēšanas biroja (FIB) ziņojumiem strādājusi par masāžisti Ņujorkā ar neraksturīgi lieliem ienākumiem. “Laiks”, *Laiks*, 1974, 26. janvāris, “Latvieši pasaulē”, *Austrālijas latvietis*, 1968, 19. jūlijs. *Heinrichs W. Bagatais*, United States Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, November 25, 1963. Available: foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/1705143/BAGATAIS%2C%20HEINRICH_0056.pdf

¹³⁹ “Rīgas raidītājs “medi” Amerikas tūristus”, *Laiks*, 1963, 17. jūlijs.

¹⁴⁰ Akmens, Pēteris. “Dzīve daudzīnātajā “Rīgas” viesnīcā: dzimtenes apciemojuma piezīmes”, *Laiks*, Nr. 73, 1963, 11. septembris.

¹⁴¹ Paegle, V. “Uz redzēšanos, Dzimtene!”, *Dzimtenes balsis*, 1963, 23. jūlijs.

¹⁴² “Rīgas raidītājs “medi” Amerikas tūristus”, *Laiks*, 1963, 17. jūlijs.

¹⁴³ “Latvieši pasaulē”, *Austrālijas latvietis*, 1968, 19. jūlijs.

¹⁴⁴ “Tūristi izģērbj pliku...”, *Latvija Amerikā*, 1968, 21. augusts.

un liekot novilkt pat zeķturi¹⁴⁵. Vēlāk PSRS vēstniecības ASV trešais sekretārs Muratovs vajāja C. Lapiņu ar paskaidrojumu pieprasījumiem par dzīvošanu ASV vēl pēc pieciem gadiem¹⁴⁶. Savukārt CIP pirms ierašanās okupētajā Latvijā turēja aizdomās Cecīliju Lapiņu par dalību komunistiskajā partijā un narkotiku aprītē¹⁴⁷.

Kā jau iepriekš minēts, trimdas tūristi situāciju okupētajā Latvijā vērtēja vai nu pozitīvi, vai arī izteikti negatīvi. Šajā jautājumā nebija neitrāla vai vienaldzīga attieksme. Ievērojamā mazākumā bija tie *tūristi-emigranti*, kas pauda izteikti pozitīvu attieksmi. Tie bija galvenokārt tādi ceļotāji, kuriem ceļa izdevumus apmaksāja Padomju Savienība un kas uz okupēto Latviju brauca neskaitāmas reizes. Vēl pozitīvu attieksmi mēdza izteikt jaunieši, kas nebija iesaistīti nevienā trimdas organizācijā. Maza daļa nelabvēlīgi noskaņoto pēc apmeklējuma mainīja savu viedokli uz daudz pozitīvāku attieksmi.

Analizējot tūristu skaita mainību, vērojama tendence tūristu skaitam pieaugt. Tas skaidrojams ar vairākiem apstākļiem, kā tūristu apkalpošanas pilnveidošanās, sekmīga tūrisma politika un tūristu attieksmes maiņa. Attieksmes maiņai, vismaz attiecībā uz trimdiniekiem, bija izšķiroša nozīme. Krasas norobežošanās vietā viņi izvēlējās personiski pārliecināties par situāciju okupētajā Latvijā. Diemžēl trūkst statistikas par pirmajiem apskatā analizētajiem gadiem *tūristu-emigrantu* sakarā, jo tie nebija īpaši izdalīti citu ceļotāju vidū, kas vedina domāt, ka vai nu to kopskaits nebijis pārlietu liels vai arī nav VDK interese par minēto tūristu kategoriju īpaši mainījusies. Pēdējos gados *tūristu-trimdinieku* skaits, kas apmeklēja okupēto Latviju, pieauga no 1060 1971. gadā līdz 1847 1975. gadā, kas tomēr,

¹⁴⁵ Akmens, Pēteris “Bankets Rīgas viesnīcā un izģērbšana lidlaukā”, *Laiks*, 1963, 23. oktobris.

¹⁴⁶ “Latvieši pasaulē”, *Austrālijas latvietis*, 1968, 19. jūlijs.

¹⁴⁷ CIP aģentam AEKILO/2 jeb Vilim Hāzneram (1905 – 1989) 1962. gadā uzdeva savākt informāciju par Ņujorkas latviešiem: slavenās Holivudas aktrises Zintas Valdas Ziemeles (1936 – 2014) jeb Sintija Linna (*Hogan's Heroes*, 1965; *Bedtime Story*, 1964) māti, dziedātāju Alisi Ziemeli, Heinrihu V. Bagāto, Robertu Ancānu, ziņojuma ietvaros ir atspoguļotais CIP aizdomas, ka Ziemele, Lapiņa-Viņķele un viņas māsa [Felice L.] Bedrīte (– 1960) it kā esot iesaistītas nelegālās komunistiskās partijas, prostitūcijas un narkotiku aktivitātēs. *Contact Report – AEKILO/2*, SR/2-B-62-109, April 2, 1962, Central Intelligence Agency p. 3. Available: foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/1705143/BAGATAIS%2C%20HEINRICH_0036.pdf

salīdzinot ar citu tūristu skaitu, nebija liels. *Tūristu-trimdinieku* skaita pieaugums radīja apjomīgu darbu propagandas izstrādei, kur ievērojama loma bija *Intūrista* un *Kultkom* sadarbībai, kas izpaudās gan kopīgi rīkotu sarīkojumu veidā, gan arī propagandas īstenošanā. *Intūrista* gidu teikto papildināja *Kultkom* strādājošie *kultūras darbinieki*, piešķirot šādā veidā paustajam lielāku ticamību.

Soviet ideology and propaganda exercised by the LSSR Riga division of the All-Union state travel agency 'Intourist' working with the Latvian exile tourists (1957 – 1985)

Even though the Soviet Union tried to limit the intercourse of information with countries behind the “Iron Curtain”, at the same time, Soviet politicians looked for ways as to how to disseminate their propaganda to the rest of the world, including counterintelligence aimed to destroy the ideological centers of the political refugees from the USSR. With the changes in the political situation, cross-border tourism broadened. Tourism became a tool of propaganda, intelligence, and an ideological nurture for communism – and the Communist party of the Soviet Union controlled it while the KGB handled it.

Even though there were many establishments responsible for tourism in the USSR, the largest role for gathering up and policing foreign tourists was assigned to the All-Union state travel agency 'Intourist' ('Inturist' i.e. contraction of 'foreign tourist' in Russian). Until 1964, the LSSR Riga division of 'Intourist' was subordinated to the Ministry of Foreign trade of the USSR. Later on 22 August 1964, with the approval of the Supreme Council of the USSR, it was subordinated to the Foreign Tourism main administration.

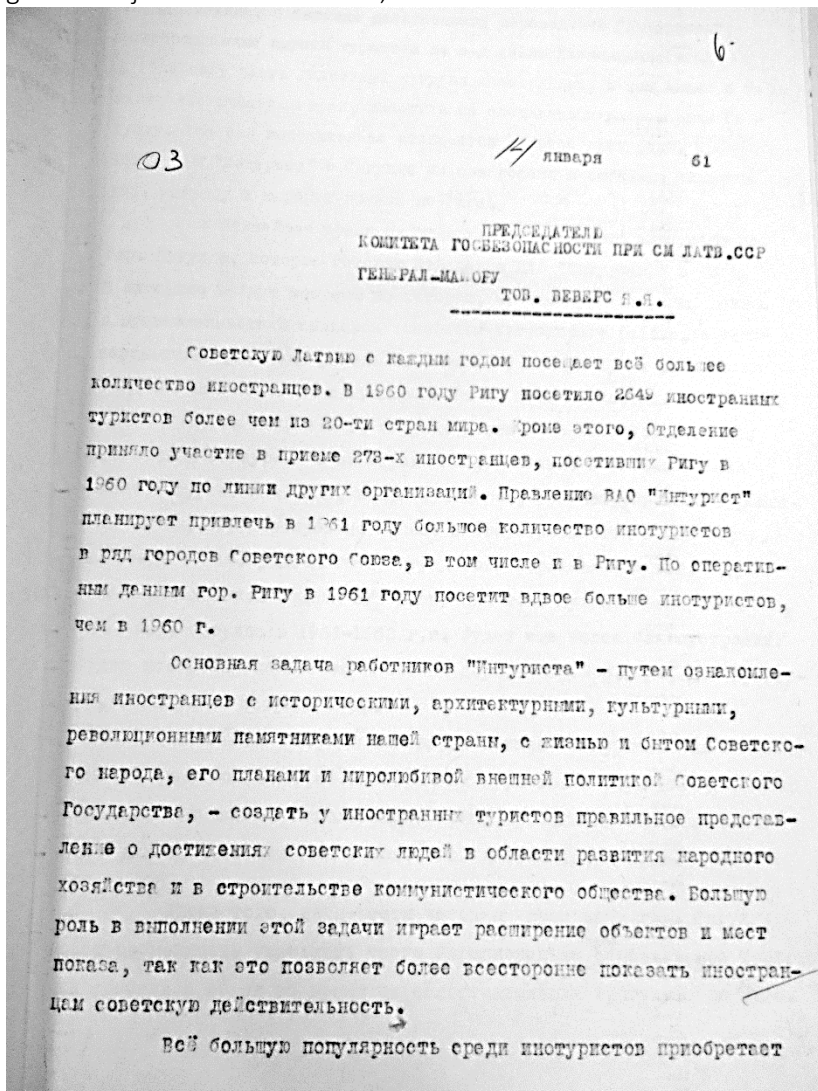
'Intourist' cooperated with many other establishments, but especially with the Committee for Cultural Relations with Countrymen Abroad of the LSSR – the KGB front organization, with whom 'Intourist' covert agents provided 'cover' for propaganda, intelligence, offensive counterintelligence and ideological diversion operations. The Committee for Cultural Relations just like 'Intourist' was established, controlled and staffed by the KGB. To regulate and 'upgrade' the notions, which the exiled Latvians had about the Soviet occupation authorities and the LSSR, the Committee organised lavish special treatment, meetings with the Soviet intelligentsia, concerts, exhibitions, demonstrations of feature films, documentaries, active and passive provocations etc.

Soviet ideology and propaganda exercised by the LSSR Riga division
of the All-Union state travel agency 'Intourist' working with the
Latvian exile tourists (1957 – 1985)

This research shows the stances and methods of cooperation between 'Intourist' and the Committee for Cultural Relations, and describes how they have influenced the views of the *émigré* Latvians as tourists.

Pielikumi.

1. pielikums. *Intūrists* 1961. gada 14. janvāra vēstule LPSR VDK ģenerālmajoram Jānim Vēverim,

LVA, 222. f, 1. apr., 10. l., 1. lp.

-2-

город Сигулда. О Сигулде рассказывают переводчики "Интуриста",¹
сопровождавшие группы туристов по ж-д линии "Ленинград-Рига".
В 1960 году часть делегаций и группы иностранцев, в том числе и из
западных европейских стран, посетили по специальным разрешениям Си-
гулду. Все они положительно отзывались об этой экскурсии. Прав-
ление ВАО "Интурист" о Сигулде ин. организовано и согласно включить
гор. Сигулду в маршрут показа по Риге.

(В ближайшее время будет закончено описание экскурсии по
гор. Сигулде, которое готовит Отделение ВАО "Интурист" в Риге.
В описании будут вопросы по истории, архитектуре Сигулды, данные
о промышленности и сельском хозяйстве Сигулдского района, а также
перспективы развития района по 7-летнему плану. Будет рассказано
о крупнейших колхозах и предприятиях по пути следования в Сигулду.

Места показа в г. Сигулде достаточно благоустроены для
проведения экскурсий с иностранными туристами. В районе показа
имеется туристская база, киоск сувениров, реконструирована Турайде-
кая Башия, отремонтировано шоссе. Благоустроивается и сам город.
В беседе с Зам. Председателя Сигулдского Горисполкома тов. Будевич-
чем и начальником отдела с/х инспекции тов. Лукини было высказано,
что гор. Сигулда в 1961-1962 г.г. будет еще более благоустроена:
будет построена подвесная канатная дорога через р. Гаув, Дом Культу-
ры, концертная эстрада и др.

Включение Сигулды в маршрут показа "Интуриста" по Латвийс-
кой ССР увеличит интерес иностранных туристов к гор. Риге, а также
позволит им полное использовать время пребывания иностранцев в
Риге для их ознакомления с советской действительностью.

Кроме того, пяти-шести часовая поездка в гор. Сигулду
даст возможность уменьшить часто нерационально используемое туриста-
ми свободное время во время их самостоятельных прогулок по Риге.

- 3 -

8

Предполагается, что гор. Сигулду в основном смогли бы посещать групповые туристы на автобусах в сопровождении нашего переводчика. Следование из Риги в Сигулду и обратно по согласованию на отдельных участках может быть безостановочным.

Прошу Вашего указания рассмотреть вопрос о разрешении иностранным туристам посещать в порядке экскурсии гор. Сигулду.

и/п. Управляющий Отделением ВАО
"Интурист" в Риге
/В.Эльстер/

Верно: Бессен

2. pielikums. *Intūrists* 1966. gada atskaite LPSR Ministru padomes Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Edmundam Ratniekam

С О К Р О Т Н О

Док. № 3.

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ ПРАВЛЕНИЯ ВАО "ИНТУРИСТ"

тов. ВОЙЧЕНКО В.К.

НАЧАЛЬНИКУ УПРАВЛЕНИЯ ПО ИНОСТРАННОМУ
ТУРИЗМУ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ЛАТВ. ССР

тов. РАТИШЕВУ Э.Я.

О Т Ч Е Т

об информационно-пропагандистской работе
с иностранными туристами Рижского отделени-
я ВАО "Интурист" в 1966 году.

В 1966 году Отделением было принято и обслужено 9405 иностранных туристов, в том числе 3418 туристов из капиталистических стран.

Таким образом, в 1966 году было принято на 506 иностранных туристов больше, чем в 1965 году, что составляет 5% роста.

По экскурсионному обслуживанию также отмечается незначительное увеличение по основному виду обслуживания - экскурсии по городу (5%).

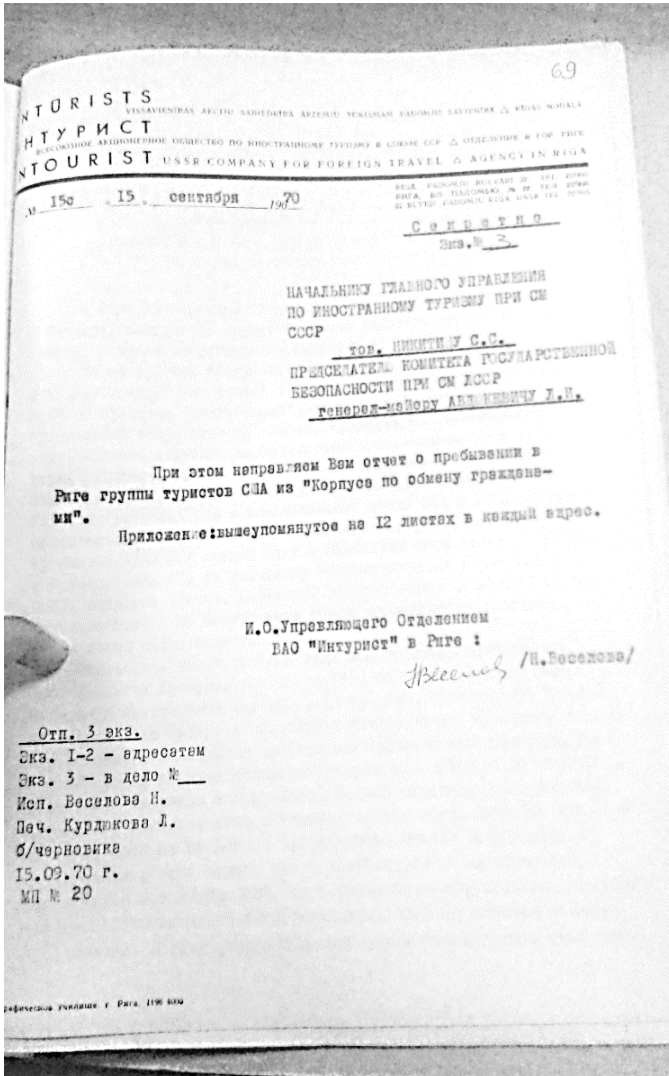
В начале сезона была ориентировка Правлению ВАО "Интурист" на увеличение показа общетуристских объектов за счет снижения специальных объектов показа. Руководствуясь этим, отделение в 1966 году увеличило показ ВДН Латвийской ССР на 93% за счет снижения показа детских учреждений и учебных заведений. Также снизилось количество встреч, вечеров дружбы, бесед в связи с сокращением иностранных туристов, прибывающих в Ригу на круизных судах, а также в связи с тем, что вечера дружбы в этом году планировались отделами Правления.

3. pielikums. Tūristu skaita svārstības no 1960. līdz 1975. gadam.

Gads	Tūristu skaits konkrētajā gadā			
	Tūristi no kapitālistiskām valstīm	Tūristi no sociālistiskām valstīm	<i>Tūristu-trimdinieku skaits no kapitālistisko valstu tūristu skaita</i>	Kopā
1960	Nav datu	Nav datu	Nav datu	2649
1961	Nav datu	Nav datu	Nav datu	4418
1962	Nav datu	Nav datu	Nav datu	9463
1963	Nav datu	Nav datu	Nav datu	6866
1964	1268	4225	Nav datu	5493
1965	3802	5097	Nav datu	8899
1966	3418	5987	Nav datu	9405
1967	3552	5677	Nav datu	9229
1968	4189	7497	Nav datu	11686
1969	5888	7322	Nav datu	13210
1970	5363	6900	Nav datu	12263
1971	4720	10787	1060	15507
1972	3842	14568	1375	19785
1973	6093	17703	1310	23796
1974	11222	21348	1659	32570
1975	12230	16795	1847	29025

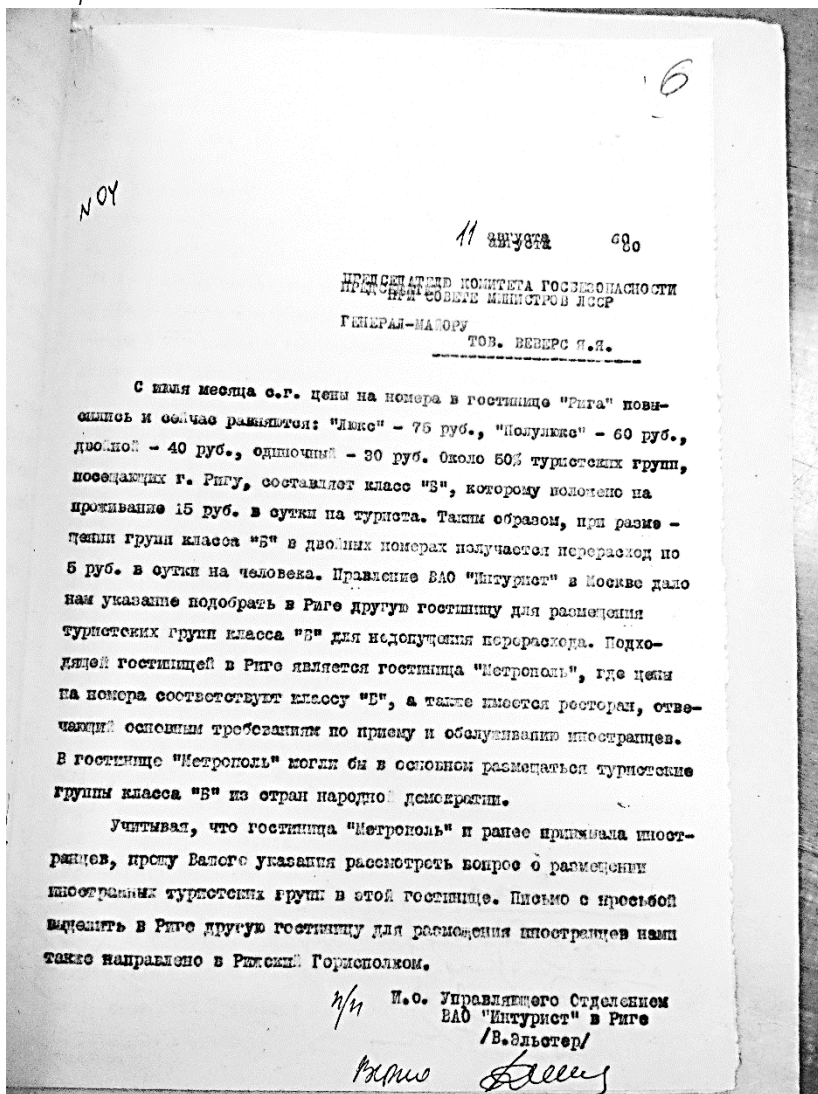
LVA, 222 f., 1. apr., 1. l., 4. l., 5. l., 7. l., 16. l., 18. l., 19. l., 21., 22. l., 24. l., 26. l., 27. l., 28. l. 1974. gada tūristu-trimdinieku skaits par 11 mēnešiem.

4. pielikums. *Intūrista* 1970. gada 15. septembra Nr. 150 atskaite PSRS Ministru Padomes Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam S. Ņikitinam un LPSR VDK priekšsēdētājam ģenerālmajoram Longinam Avdjukēvičam par ASV tūristu grupu no *Pilsonu apmaiņas korpusa*.

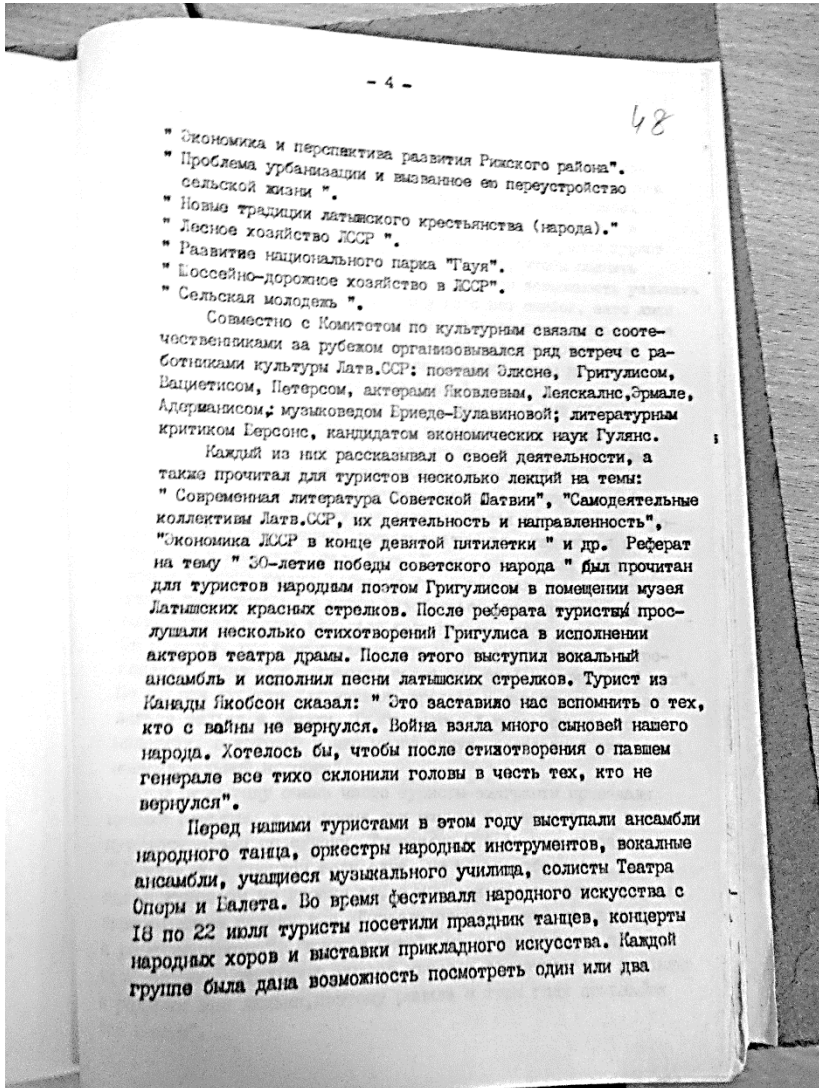
LVA, 222. f., 1. apr., 19. l., 69. l.

5. pielikums. *Intūrists* 1960. gada 1. augusta vēstule LPSR VDK priekšsēdētājam ģenerālmajoram Jānim Vēveram par izmaiņām viesnīcas *Rīga* cenās un atļaujas saņemšanai izvietot tūristus viesnīcā *Metropole*.

LVA, 222. f., 1. apr., 9. l.

Pielikums Nr. 6 *Intūrista* atskaite ar *Kultkoma* rīkoto tikšanos *kultūras darbinieku* uzvārdiem

- 4 -

- "Экономика и перспектива развития Рижского района".
- "Проблема урбанизации и вызванное ею переустройство сельской жизни".
- "Новые традиции латышского крестьянства (народа)".
- "Лесное хозяйство ЛССР".
- "Развитие национального парка "Тауя".
- "Посейно-дорожное хозяйство в ЛССР".
- "Сельская молодежь".

Совместно с Комитетом по культурным связям с соотечественниками за рубежом организовывался ряд встреч с работниками культуры Латв.ССР: поэтами Элксне, Григулисом, Вацетисом, Петерсом, актерами Яковлевым, Лейскално, Эрмале, Адерманисом, музыковедом Ериде-Булавиновой; литературным критиком Берсонс, кандидатом экономических наук Гулянс.

Каждый из них рассказывал о своей деятельности, а также прочитал для туристов несколько лекций на темы: "Современная литература Советской Латвии", "Самодельные коллективы Латв.ССР, их деятельность и направленность", "Экономика ЛССР в конце девятой пятилетки" и др. Реферат на тему "50-летие победы советского народа" был прочитан для туристов народным поэтом Григулисом в помещении музея Латышских красных стрелков. После реферата туристы прослушали несколько стихотворений Григулиса в исполнении актеров театра драмы. После этого выступил вокальный ансамбль и исполнил песни латышских стрелков. Турист из Канады Якобсон сказал: "Это заставило нас вспомнить о тех, кто с войны не вернулся. Война взяла много сыновей нашего народа. Хотелось бы, чтобы после стихотворения о нашем генерале все тихо склонили головы в честь тех, кто не вернулся".

Перед нашими туристами в этом году выступали ансамбли народного танца, оркестры народных инструментов, вокальные ансамбли, учащиеся музыкального училища, солисты Театра Споры и Балета. Во время фестиваля народного искусства с 18 по 22 июля туристы посетили праздник танцев, концерты народных хоров и выставки прикладного искусства. Каждой группе была дана возможность посмотреть один или два

LVA, 222. f., 1. apr., 27. l., 48. lp.

